

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา
กรณีศึกษา บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นายสัตย์ชัย อุดทา และคณะ

เมษายน 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา

กรณีศึกษา บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ทีมวิจัย

1) นายสัญญาชัย	อุคทา	หัวหน้าโครงการวิจัย
2) นายสุทธิศิลป์	นันชัย	เลขานุการ
3) นางสาวบัวผัด	บุญ	เหรียญก
4) นายบุญศรี	คูแสะ	รองเหรียญก
5) นางสาวสาธิตา	คำดา	รองเหรียญก
6) นายวิสัย	จีสอน	ทีมงาน
7) นางสาวผ่อง	ช่างซอ	ทีมงาน
8) นายพิชัยยา	จิรชาลกุล	ทีมงาน
9) นายบุญยัง	ช่างซอ	ทีมงาน
10) นายบัวลอย	สะดี	ทีมงาน
11) นางสาวอารีย์	คลนาสวัสดิ์	ทีมงาน
12) นายจันทร์ดี	สะดี	ทีมงาน
13) นายนันทวัฒน์	ช่างซอ	ทีมงาน
14) เด็กหญิงสุขวิภา	ฟือทอ	ทีมงาน
15) เด็กหญิงมยุรี	คอโพ	ทีมงาน
16) เด็กหญิงมะลิ	ฟือทอ	ทีมงาน

ที่ปรึกษาโครงการ

1) นายอนันต์	ดวงแก้วเรือน	ประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
2) นายไพบุลย์	จำหงส์	รองประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
3) นายจารุวัฒน์	ฟือทอ	นายกอบต.ตำบลทาเหนือ
4) นายกนกศักดิ์	ดวงแก้วเรือน	นายกอบต.แม่ทา
5) นายแสวง	ใหม่ขัน	กำนันตำบลทาเหนือ
6) นายปรีชา	ปาณะศรี	หัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา
7) นายกำจัด	อะติละ	ผู้ประสานงานตำบลแม่ทา

8) นายสนั่น	ใจมา	กรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
9) นายไสว	ปัญญาใหญ่	ปราชญ์ชาวบ้าน

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของ ตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาคืออื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการ เพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อ สงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การ ทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจน สามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติด กับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคน ท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัย แบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือ ธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอก เล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่ากระบวนการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่กวิจัยเป็น อย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการ เขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดย ไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคง

มุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

รายงานโครงการวิจัย “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำท่ากระดานศึกษา บ้านป่าจ๊ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการสรุปผลการดำเนินงานโครงการ เริ่มจากการศึกษาของทีมวิจัยชาวบ้านที่พบทวนข้อมูลบริบทชุมชน การจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา โดยใช้เวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ของทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลการสำรวจป่า เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกันในการหาแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

อย่างไรก็ตามผลที่ได้จากการร่วมกันศึกษาของทีมวิจัยและชาวบ้านก็ยังถือว่าไม่สมบูรณ์ ยังคงต้องอาศัยความเพียรพยายามแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อันจะนำมาซึ่งการร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชาวบ้านและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป

การจัดทำรายงานครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้เกิดจากความร่วมมือหลายส่วน ซึ่งทางโครงการวิจัยพร้อมรับข้อเสนอแนะจากทุกฝ่ายที่จะทำให้การวิจัยเกิดความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องสืบไป

คณะวิจัย

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทที่ 1	1
หลักการและเหตุผล	
คำถามวิจัย	3
วัตถุประสงค์	3
พื้นที่ดำเนินการ/กลุ่มเป้าหมาย	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2	5
กระบวนการดำเนินงานวิจัย	
บทที่ 3	40
ผลการดำเนินงาน	
- ข้อมูลลุ่มน้ำแม่ทา	40
- องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรในป่าชุมชนลุ่มน้ำทาตอนบน	46
- ข้อมูลชุมชนบ้านป่าจั่ว	51
- การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา	80
- แนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว	101
- บทเรียนการทำงานวิจัย (ได้เรียนรู้อะไรบ้าง)	102
บทที่ 4	104
บทสรุป	
- ข้อค้นพบ	105
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	105
- ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินโครงการวิจัย	107
- ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการวิจัย	107
- ข้อเสนอแนะ	107
ภาคผนวก	108
- แผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว (พ.ศ. 2551-2555)	
- ภาพสรุปกิจกรรมการดำเนินโครงการ	

บทที่ 1

บทนำ

เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2539 เริ่มแรกเกิดจากการดำเนินงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และได้ขยายมาที่ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยรับงบประมาณมาจาก เดนเซต ปี พ.ศ. 2539 – 2540 ขยายไปที่ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ในปี พ.ศ. 2541 – 2542 ตำบลออนเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. 2545 ตำบลทาสบง ตำบลทากาศ ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน รวมทั้งหมด 8 ตำบล ปีพ.ศ. 2547 ขยายไปที่ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลหนองหนาม ตำบลมะกอก ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน รวมเป็น 17 ตำบล และในปีพ.ศ. 2548 ได้ขยายเพิ่มเป็น 20 ตำบลตลอดลุ่มน้ำแม่ทา รวมเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำทา มีการกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการเครือข่ายขึ้น เพื่อดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา การเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างลุ่มน้ำในการต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้น

จากประวัติการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก ไม่ว่า การต่อสู้กับการสัมปทานป่าไม้ ที่รัฐบาลให้บริษัทเอกชนสัมปทานไม้ในเขตลุ่มน้ำแม่ทาครั้งแรกให้สัมปทานแก่บริษัทอมเบย์ จำกัด ซึ่งขอสัมปทานตัดไม้บริเวณป่าขุนแม่ทา แขวงเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับป่าไม้ดง ป่าแม่ถีบ แม่สาน แขวงลำพูน ป่าแม่หอก ป่าแม่เมาะ ป่าแม่ลอด แม่ทราย ป่าแม่สุข แขวงเมืองลำปาง และป่าแม่จายแขวงเมืองเชียงใหม่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2444 – 2451 และได้ขอต่อสัญญาอีก 6 ปี และครั้งที่สอง กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนที่ลำปางเหมาะทำไม้ลำปางคือการทำไม้ที่ตัดโค่นไว้แล้วในป่าสัมปทานภาคที่ปิดและในป่าที่หมดอายุสัมปทานแล้วเรื่อยมา จนในช่วงปี 2500 บริษัทเอกชนที่ลำปางได้รับช่วงสัมปทานไม้หอมอนรถไฟ และฟันรถไฟต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วงปี 2517 ชาวบ้านได้ตัดไม้ฟันเพื่อนำไปขายให้กับบริษัท ไทยแอมป์ยาสูบ ที่เข้ามาก่อสร้างโรงบ่มใบยาสูบ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้ทำการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อป่าเริ่มหายไป ปริมาณน้ำลำห้วยสาขาของแม่น้ำแม่ทาที่หล่อเลี้ยงนาข้าวเริ่มเหือดหาย จนถูกขนานนามลำน้ำทาว่า “แม่น้ำที่ตายแล้ว” จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดพลังในการคัดค้านการทำลายป่า รวมทั้งการลักลอบตัดไม้เถื่อนจากป่าผืนใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ โดยพ่อค้าจากจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกับผู้มีอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้การควบคุมดูแลโดยกำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการป้องกันหรือจับกุม ในปี 2532 จากประสบการณ์ที่ผ่านมาไปสู่บทเรียนราคาแพงที่คนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาได้รับ จึงเกิดการเรียนรู้หาสาเหตุการสูญเสียทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในครั้งนั้นนำไปสู่การพัฒนาการแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด ดังนั้นชาวบ้านบางหมู่บ้านจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์ป่า พอปี 2535 เกิดความแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันขยายแนวความคิดไปสู่หมู่บ้านอื่นภายใต้ลุ่มน้ำแม่ทา โดยทำวิกฤตจากความแห้งแล้งเป็นโอกาสในการรวมกลุ่มกัน

ซึ่งลุ่มน้ำแม่ทาเป็นลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญลุ่มน้ำหนึ่งในลุ่มน้ำสาขาแม่กวัง ชุมชนประกอบด้วยปากะญอ ไทลื้อ และคนพื้นเมือง มีประชากรจำนวน 102,046 คน อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำพูนและ จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ป่าส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง มีประมาณร้อยละ 25 เช่น 1)เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำย่อยแม่ทาเพื่อพัฒนา อาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ได้เกิดมาจากการเชื่อมโยงกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ 20 ตำบล ได้แก่ ตำบล ออนเหนือ ตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลทาลาดุก ตำบล ทาสมเล้า ตำบลทาภาส ตำบลทาชูเงิน ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาแม่ลอบ ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลท่าดู้ม ตำบลม่วงน้อย ตำบลมะกอก ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น ตำบลปากบ่อง ตำบลบ้านเรือน ตำบลนครเจดีย์ ตำบลน้ำดิบ และตำบลหนองหานม จังหวัดลำพูน จำนวนทั้งสิ้น 196 หมู่บ้าน โดยการ ส่งเสริมและสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน 2) เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทาเพื่อพัฒนาอาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน มีความคิดว่าการสืบทอดและการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำแม่ทา จึงดึงเยาวชนบางส่วนเข้าเป็นกรรมการเครือข่ายและหลัง จากนั้นจึงเกิดเวทีเยาวชนขึ้น 5 ครั้ง เยาวชนจึงเกิดแนวความคิดร่วมกันว่าน่าจะดึงเยาวชนทั้งลุ่มน้ำแม่ทา ร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีข้อตกลงกันว่าควรที่จะศึกษาจากพื้นที่เล็ก ๆ ก่อนแล้วค่อยขยายออกไปในพื้นที่อื่น รวมทั้งเชื่อมโยงระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น นำไปสู่การจัดทำ แผนพัฒนาลุ่มน้ำโดยการหนุนเสริมงบประมาณจากผู้ว่า CEO ลำพูน และการนำไปจัดทำแผนแม่บทชุมชน ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และองค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ที่เกี่ยวข้อง ในเขตลุ่มน้ำทาทั้ง 20 ตำบล โดยมีบ้านป่าจั่วจะเป็นพื้นที่นำร่อง

ซึ่งบ้านป่าจั่วเป็นหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในเขตลุ่มน้ำแม่ทา อยู่บริเวณต้นน้ำแม่ทา ชุมชนได้เห็นความสำคัญ ในการรักษาป่า และดูแลจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทา ซึ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านป่าจั่ว หมู่ที่ 4 เริ่มจากนายทองดี พ่อหลวงบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลทาเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เห็นว่ามีการ ตัดไม้ขายให้กับนายทุนและการหาปลาในลำห้วย โดยการกักน้ำ จึงทำให้น้ำในแต่ละห้วยแห้งขอด จึงมี ความคิดที่จะมีการอนุรักษ์ เริ่มมีการชักจูงให้มีการดับไฟป่า โดยมีผู้ร่วมไม่ถึง 10 คน พ่อหลวงบ้านจึงได้มีการ ประกาศให้หยุดการหาปลาโดยการกักน้ำในลำห้วยและการจุดไฟเผาป่า จากนั้นมีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับป่า เช่น บันทึบน้ำให้มีฝนตกในช่วงฤดูแล้ง ต่อมาเมื่อมีประปาภูเขาเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มเห็น ความสำคัญในการอนุรักษ์มากขึ้น ทำให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าขึ้นในหมู่บ้าน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน โดยมีกิจกรรมดังนี้

1. การทำแนวกันไฟป่าทุกปี
2. การเดินตรวจป่า ในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม
3. การเลี้ยงฝิขุนน้ำ
4. เดินตรวจเขตป่าอนุรักษ์พันธุ์สัตว์
5. กฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
6. แบ่งเขตป่าใช้สอยและเขตป่าอนุรักษ์

บ้านป่าจั่ว เป็นหมู่บ้านต้นน้ำ มีจุดเด่นในเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากร โดย ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน ที่เป็นชนเผ่า(กระเหรี่ยง) มีประวัติการดูแลป่าที่น่าสนใจ และแกนนำ ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ เห็นความสำคัญและให้ความร่วมมือ ซึ่งหากมองว่าบ้านป่าจั่วจะแตกต่างจาก หมู่บ้านส่วนใหญ่ในเขตลุ่มน้ำท่าที่เป็นคนพื้นเมือง โดยทางเครือข่ายลุ่มน้ำท่า ได้วางแนวทางในการศึกษา พื้นที่ในเขตคนเมือง เปรียบเทียบด้วยที่บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา ซึ่งความรู้ภูมิปัญญาของ การจัดการทรัพยากรมีความแตกต่างกัน โดยบ้านป่าจั่วจะนำไปสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้การจัดการ ทรัพยากรของชนเผ่าในเขตลุ่มน้ำท่า และบ้านทาป่าเปาก็จะเป็นต้นแบบการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรของ คนพื้นเมือง ซึ่งทั้งสองพื้นที่เป็นพื้นที่ที่น่าสนใจที่จะเปิดโอกาสให้เครือข่ายลุ่มน้ำท่า โดยเฉพาะเยาวชนเข้า ร่วมเรียนรู้พร้อม ๆ กัน

จากการพูดคุยร่วมกันระหว่างแกนนำชุมชน ตัวแทนเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนเห็น ว่า หากเรากลับทบทวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำท่า โดยเริ่มจากการทบทวนการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านป่าจั่ว ซึ่งทำให้เห็นรูปแบบ/แนวทาง และนำข้อมูลบทเรียนที่ได้ไป วางแผนแม่บทชุมชนบ้านป่าจั่ว เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนอื่นได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อ ขยายกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปยังชุมชนอื่นในการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ ซึ่งนำสู่ การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาต่อไป

คำถามวิจัย

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำท่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นอย่างไร ?

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาและทบทวนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้าน ป่าจั่ว
- 3) เพื่อหาแนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้าน ป่าจั่ว

พื้นที่ดำเนินการ/กลุ่มเป้าหมาย

- 1) ชุมชนบ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เครือข่ายลุ่มน้ำท่า
- 3) เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำท่า
- 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ลุ่มน้ำท่า (องค์การบริหารส่วนตำบล / เทศบาล)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้บทเรียนการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาในพื้นที่บ้านป่าจั่ว
- 2) ได้รูปแบบกระบวนการดำเนินงานเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ในการทำงานต่อไป
- 3) บ้านป่าจั่วเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของลุ่มน้ำทา
- 4) ชุมชนมีความเข้าใจ มีจิตสำนึก ตระหนักถึงปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนมากขึ้นชุมชน
- 5) ชาวชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับกลุ่มเยาวชนลุ่มน้ำทามากขึ้น อันนำไปสู่การเห็นคุณค่า และตระหนักถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

บทที่ 2

กระบวนการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา กรณีศึกษาบ้านปางจิว ตำบลทาเหนือ อําเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อทบทวนการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา อันนำไปสู่พัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทา

บ้านปางจิวเป็นหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในเขตน้ำแม่ทา อยู่บริเวณต้นน้ำแม่ทา มีจุดเด่นในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรโดยใช้ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน จึงทำให้มีการศึกษาวิจัยหมู่บ้านปางจิว เพื่อให้เห็นรูปแบบ/แนวทาง และข้อมูลบทเรียนที่ได้วางแผนแม่บทชุมชนบ้านปางจิว เป็นโอกาสให้ชุมชนอื่นไม่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อขยายกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปยังชุมชนอื่นในการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาต่อไป

การดำเนินโครงการวิจัย ประกอบด้วยคณะดำเนินวิจัยหลากหลาย เนื่องจากเป็นโครงการที่พัฒนาในระดับลุ่มน้ำ ทั้งแกนนำเครือข่าย ตัวแทนเยาวชนลุ่มน้ำทา โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมาย คือ บ้านปางจิว ตำบลทาเหนือ โดยมีคุณไสว ปัญญาใหญ่ เป็นหัวหน้าโครงการ ในระยะแรกเป็นการทบทวนและรวบรวมข้อมูลการทำงานด้านการจัดทรัพยากรลุ่มน้ำทาและของชุมชนบ้านปางจิว ได้ข้อมูลในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากหัวหน้าโครงการมีภารกิจหลักของตนเองค่อนข้างมาก ทำให้การดำเนินโครงการหยุดชะงักไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ทางโครงการและสถาบันวิจัยหรือผู้วิจัยจึงได้หารือหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน เพื่อไม่ให้เกิดการดำเนินโครงการต้องยุติลง จากการพูดคุยร่วมกัน มีมติที่เปลี่ยนหัวหน้าโครงการเป็นคุณสัณชัย อุดทา ซึ่งเป็นแกนนำในชุมชนบ้านปางจิว มีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนและเรียนรู้การดำเนินโครงการวิจัยนี้ต่อไป ร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่บ้านปางจิวเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ส่วนสมาชิกเครือข่ายลุ่มน้ำทาและแกนนำในพื้นที่อื่น ๆ ยังสามารถที่จะเข้ามาเรียนรู้ได้เหมือนเดิม เนื้อหาจะเป็นการทบทวนและพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านปางจิว โดยเฉพาะป่าบริเวณลำห้วยหลอด บ้านปางจิว

ขอบเขตการศึกษา

เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา ในเขตบ้านปางจิว ตำบลทาเหนือ อําเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่

การดำเนินงานระยะที่ 1

1. ประชุมทีมวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจ และวางแนวทางการดำเนินงาน
2. เวทีทำความเข้าใจกับชุมชนบ้านปางจิวและผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. รวบรวมข้อมูล

- การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นกลุ่มน้ำทา/ชุมชนบ้านป่าจั่ว
 - การจัดเวทีทบทวนสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรบ้านป่าจั่ว
 - สรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล
4. สรุปบทเรียนโครงการวิจัย และกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป

การดำเนินงานระยะที่ 2-3

1. ประชุมทีมวิจัย
2. การจัดเวทีวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ห้วยแม่หลอด) และในบริเวณลุ่มน้ำแม่ทาในเขตบริเวณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เช่น
 - การพัฒนา และการจัดทำฝ่ายชะลอน้ำ
 - การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หลอด และน้ำแม่ทาในเขตบ้านป่าจั่ว เช่น การสร้างวังปลา การพัฒนาสองข้างลำน้ำแม่ทา
3. การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพรในบริเวณป่าห้วยหลอด
 - การสำรวจร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กับผู้รู้เรื่องสมุนไพร ประเด็น
 - ชื่อภาษาไทย ภาษาปกากะญอ
 - คุณสมบัติ ประโยชน์ คุณค่า
 - อื่น ๆ
4. การศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับพื้นที่อื่น ๆ และพื้นที่ในลุ่มน้ำแม่ทา
 - การหาหรือการศึกษาดูงาน
 - ศึกษาดูงานพื้นที่อื่น
 - การสรุปบทเรียน
5. กิจกรรมการสร้างความตระหนักและการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
 - การเชื่อมโยงหน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชนบ้านป่าจั่วเข้าสู่แผนแม่บทของชุมชน
 - การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนและเครือข่ายเยาวชนตำบลทาเหนือ
 - การลดละเลิกการใช้สารเคมีภาคเกษตร
 - การจัดการขยะในชุมชน
 - เป็นต้น
6. การจัดทำแหล่งเรียน/เส้นทางศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
7. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

- เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนโครงการวิจัย
- เข้าร่วมการอบรม สัมมนา ทั้งที่ทางสถาบันฯ จัดและในส่วนอื่น ๆ

8. สรุปบทเรียนโครงการวิจัย

9. นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

10. การจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รายละเอียดการดำเนินโครงการ

ผลการดำเนินกิจกรรมในระยะที่ 1

ช่วงแรก (คุณไสว ปัญญาใหญ่เป็นหัวหน้าโครงการ)

1. การประชุมชี้แจงโครงการวิจัย

วันที่ 8 มิถุนายน 2549 ณ หน่วยจัดการต้นน้ำลุ่มน้ำทา เป็นเวทีชี้แจงทำความเข้าใจ รวมทั้งการทบทวนแนวคิดการทำโครงการวิจัยหลังจากรอการอนุมัติจาก สกว. สำนักงานภาค โดยนายไสว ปัญญาใหญ่ หัวหน้าโครงการวิจัย ชี้แจงความเป็นมาของโครงการ

จากนั้นนายสุทธิศิลป์ นันชัย เสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงทีมงานวิจัย เนื่องจากช่วงการรอการอนุมัติโครงการ ทำให้ทีมวิจัยที่มีรายชื่อที่นั้น บางคนขาดหายไป บางคนขอถอนตัวออกเป็นเพียงที่ปรึกษา และหลายคนเห็นว่าทีมวิจัยควรเป็นทีมงานจากบ้านป่าจั่วให้มากขึ้น จึงได้เสนอรายชื่อทีมวิจัยใหม่ ดังนี้

1) นายไสว	ปัญญาใหญ่	หัวหน้าโครงการ
2) นายวิทย์	จีสอน	
3) นางสาวผ่อง	ช่างซอ	
4) นายสุทธิศิลป์	นันชัย	เลขานุการ
5) นางสาวละอองดาว	เฟยลู่	รองเลขานุการ
6) นายสัญญาชัย	อุคทา	รองเลขานุการ
7) นางสาวบัวผัด	บุญ	เหรัญญิก
8) นายบุญศรี	คูแสะ	รองเหรัญญิก
9) นางสาวสาธิยา	คำดา	รองเหรัญญิก
10) นายพิชัยยา	จิรชาลกุล	ทีมงาน
11) นายบุญยัง	ช่างซอ	ทีมงาน
12) นายบัวลอย	สะดี	ทีมงาน
13) นางสาวอารีย์	คลนาสวัสดี	ทีมงาน
14) นายจันทร์ดี	สะดี	ทีมงาน
15) นายนันทวัฒน์	ช่างซอ	ทีมงาน

ที่ปรึกษาโครงการ

1) นายอนันต์	ดวงแก้วเรือน	ประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
2) นายไพบุลย์	จำหงส์	รองประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
3) นายจารุวัฒน์	พื้อมทอ	นายกอบต.ตำบลทาเหนือ
4) นายกนกศักดิ์	ดวงแก้วเรือน	นายกอบต.แม่ทา
5) นายแสวง	ใหม่จัน	กำนันตำบลทาเหนือ
6) นายปรีชา	ปาณะศรี	หัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา
7) นายกำจัด	อะติละ	ผู้ประสานงานตำบลแม่ทา
8) นายสนั่น	ใจมา	กรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
9) เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา		

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากทำความเข้าใจในการดำเนินโครงการ และปรับคณะวิจัยชุดใหม่ มีการหารือเพื่อชี้แจงการเก็บรวบรวมข้อมูล และแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมนักวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในวันที่ 11 – 12 มิถุนายน 2549 โดยทางทีมนักวิจัยได้หารือประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูล และนายไสว ปัญโญใหญ่ หัวหน้าโครงการวิจัยกล่าวสรุปข้อเสนอที่ต้องเก็บรวบรวมมีประเด็นดังนี้

1. สภาพพื้นที่

- 1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน
- 1.2 ที่ตั้ง- อาณาเขต (แผนที่)
- 1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

- 2.1 ประชากร(จำนวนประชากร หญิง-ชาย ขนาดและวัยของประชากร)
- 2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน (รูปแบบดั้งเดิม รูปแบบใหม่)
- 2.3 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก
- 2.4 การศึกษา
 - 2.4.1 การศึกษาในระบบ(ก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย)
 - 2.4.2 การศึกษานอกระบบ(กศน. เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ)
- 2.5 สาธารณสุข (อนามัยชุมชน ระบบประกันสุขภาพหรือสวัสดิการสุขภาพ)
- 2.6 วัฒนธรรมและประเพณี
 - 2.6.1 วัฒนธรรมและประเพณีที่ดำรงรักษาไว้หรืออนุรักษ์ฟื้นฟูมาใหม่
 - 2.6.2 วัฒนธรรมและประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด

- 2.7 ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ
- 2.8 การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ(ผู้นำทางการและผู้นำธรรมชาติ)
- 2.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน
 - 2.9.1 ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ ระบบกลุ่มการช่วยเหลือกัน ระบบกลุ่มทางเศรษฐกิจ
 - 2.9.2 การจัดการความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม
 - 2.9.3 ผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
 - 2.9.4 ปัญหา ความขัดแย้งและการช่วยเหลือ
- 2.10 ระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ของชุมชน
- 2.11 การจัดการความขัดแย้ง ความผิด บทลงโทษ และการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย
3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์
 - 3.1 พื้นดิน
 - 3.1.1 ลักษณะของพื้นดินและความเปลี่ยนแปลง
 - 3.1.2 การใช้ประโยชน์และความเหมาะสม
 - 3.1.3 ความเสื่อมโทรม สาเหตุและผลกระทบ
 - 3.1.4 การถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์
 - บุคคล
 - กลุ่ม ชุมชน
 - นายทุน คนนอกชุมชน
 - 3.2 พื้นน้ำ
 - 3.2.1 แหล่งน้ำ
 - 3.2.2 การจัดการน้ำ ระบบชลประทาน (เหมือง-ฝาย)
 - 3.2.3 การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ
 - อุปโภค/บริโภค
 - เกษตรกรรม
 - ธุรกิจและอุตสาหกรรม
 - 3.2.4 ความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมโทรม การสูญเสีย และผลกระทบ
 - 3.2.5 การอนุรักษ์และการฟื้นฟูแหล่งน้ำ
 - 3.3 ป่าไม้และป่าชุมชน
 - 3.3.1 ขอบเขตพื้นที่ ขนาดพื้นที่ แผนที่
 - 3.3.2 ลักษณะของทรัพยากรในป่า
 - 3.3.3 การจัดการป่าและการใช้ประโยชน์(รัฐ เอกชน ชุมชน)
 - รูปแบบ/วิธีการจัดการป่า

- การใช้ประโยชน์จากป่า (อาหาร รายได้ ยารักษาโรค)

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

4.1 การประกอบอาชีพ

4.1.1 ภาคการเกษตร(การผลิตและการแปรรูป)

4.1.2 นอกภาคการเกษตร(การผลิตและการแปรรูป)

4.2 การลงทุน(ต้นทุน ตอบแทน)

4.3 การจัดการปัจจัยการผลิต

4.3.1 ปัจจัยที่ผลิตเอง

4.3.2 ปัจจัยที่ซื้อจากภายนอก ,ราคา

4.4 การจัดการผลผลิต ผลิตภัณฑ์ การบรรจุหีบห่อ

4.4.1 ลักษณะผลิตผล ผลิตภัณฑ์ หีบห่อ

4.4.2 รูปแบบการจัดการผลิตผล ผลิตภัณฑ์ หีบห่อ

4.5 การตลาด การค้า และการขนส่ง

4.5.1 รูปแบบการขนส่งและรูปแบบการตลาด

4.5.2 แหล่งตลาด ราคาจำหน่ายและความเปลี่ยนแปลง

4.6 การใช้แรงงาน (แรงงานครอบครัว แรงงานภายในชุมชน แรงงานภายนอก)

4.7 การสนับสนุนขององค์กรภายใน

4.7.1 ความสัมพันธ์ขององค์กรกับหน่วยการผลิต/ชุมชน

4.7.2 รูปแบบการสนับสนุน/ความต่อเนื่อง

5. สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม

5.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

5.2 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

5.3 ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

5.4 ปัญหาอื่น ๆ

จากนั้นมีการแบ่งหน้าที่ของทีมงานวิจัยในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

1. สภาพพื้นที่

โดยมี - นายวิไล จีสอน
- นางสาวอารีย์ คลนาสวัสดิ์

2. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

โดยมี - นายบัญญัติ ช่างขอ
- นายสุทธิศิลป์ นันชัย
- นายสัญญาชัย อุดทา

3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

- โดยมี - นายสัญญาชัย อุดทา
 - นายบัวลอย สะดี
 - นายจันทร์ดี สะดี

4. สภาพเศรษฐกิจ

- โดยมี - นายบุญศรี คูเฮ
 - น.ส.ผ่อน ช่างขอ
 - น.ส.บัวผัด บุญ

5. สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม

- โดยมี - นายพิชัยยา จีรวาลกุล
 - น.ส.ละอองดาว เพยลุง
 - น.ส.สาธิตา คำดา

จากนั้นนายไสว ปัญญาใหญ่ ได้ชี้แจงกับทีมงานวิจัยถึงการติดตามแผนงานวิจัยและการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของทีมงานวิจัย ฝากข้อคิดไว้ว่า การทำงานต้องมีความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจถึงสถานการณ์ การทำงานต้องมีความอดทน ต้องมีความเสียสละถึงจะประสบความสำเร็จกับงานที่ทำนั้น

ในช่วงท้ายมีการหารือเพื่อเตรียมข้อมูลและผู้รับผิดชอบในการนำเสนอ เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานวิจัยร่วมกัน ได้แบ่งบทบาท ดังนี้

- โดยนายวิไล จีสอน ให้มีการแบ่งฝ่ายให้ นายจารุวัฒน์ พือทอ นายกองค้กรบริหารส่วนตำบลทาเหนือเป็นผู้ชี้แจงถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย
- โดยนายบุญยัง ช่างขอ เสนอให้ นายวิไล จีสอน ผู้ใหญ่บ้านป้างิ้ว เป็นผู้นำเสนอแนะนำทีมงานวิจัยทั้งหมด
- โดยนายบัวลอย สะดี เสนอให้ นายสุทธิศิลป์ นันชัย เป็นผู้นำเสนอแผนและกิจกรรมของโครงการต่อชุมชน
- โดยนายบุญศรี คูเฮ เสนอให้ทีมงานวิจัยทุกคนให้มีบทบาทในการนำเสนอให้ทั่วถึงกัน และเสนอให้ นางสาวบัวผัด บุญ เป็นผู้เสนอชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับงบประมาณของโครงการวิจัย

2.2 ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

นักวิจัยแต่ละคนลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ตนเองได้รับผิดชอบ การลงเก็บข้อมูล ทั้งจากการค้นคว้าจะเอกสารที่มีอยู่ การสังเกต การสัมภาษณ์ รวมทั้งการจัดเวทีพูดคุยในชุมชน ซึ่งการสัมภาษณ์ จัดเวทีนั้น แบ่งบทบาทหน้าที่กันภายในทีมวิจัย มีการกำหนดประเด็นย่อยร่วมกัน เพื่อให้ไว้เป็นคำถามสำหรับผู้ที่ยกข้อซักถาม และการลงไปเก็บข้อมูลนั้นจะมีผู้ที่คอยบันทึกข้อมูลไปพร้อมด้วย การเก็บข้อมูลก็จะลงไปเป็นทีม

ผลการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการแบ่งผู้รับผิดชอบออกเป็น 5 ด้าน คือ 1)สภาพพื้นที่ 2) สภาพสังคมและวัฒนธรรม 3)ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์ 4)สภาพเศรษฐกิจ และ 5) สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม ข้อมูลที่ได้แต่ละสามารถรวบรวมข้อมูลได้ครอบคลุมประเด็น แต่การเจาะลึกลงไปประเด็นต่าง ๆ ยังน้อย เช่น สภาพสังคมและวัฒนธรรม ขาดการวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยในการทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด การจัดการความสัมพันธ์ และการจัดการกลุ่ม ด้านทรัพยากร ขาดการเก็บรายละเอียดในการใช้ประโยชน์จากแหล่งนี้ เช่น อุปโภค/บริโภค เกษตรกรรม ธุรกิจและอุตสาหกรรม ใช้จากแหล่งใดและมีปริมาณการใช้ได้อย่างไร ด้านเศรษฐกิจก็ยังไม่ได้เจาะลึกลงไปเรื่องการจัดการผลผลิต การตลาด การค้า การขนส่ง เนื่องจากที่ผ่านมายังเป็นเกษตรแบบพอมีพอกิน และมีเป็นธุรกิจเป็นทำในโครงการหลวง ซึ่งการจัดการด้านตลาดทางโครงการหลวงจัดการให้ ชุมชนเป็นเพียงผู้ผลิตส่งเท่านั้น การเก็บข้อมูลทางทีมวิจัยได้ใช้ประเด็นหลักในแบบสอบถามเป็นหลัก การบันทึกข้อมูลของแต่ละคนยังไม่ละเอียดมากนัก เป็นการนำข้อมูลมาพูดคุยกันค่อนข้างมาก แต่ก็ขาดคนเก็บรายละเอียด ซึ่งทางทีมวิจัยได้พยายามเก็บรายละเอียดให้ได้มากที่สุด ให้เห็นภาพรวมของข้อมูล สภาพพื้นที่ แม้ว่าข้อมูลบางอย่างอาจไม่ได้ตรงตามที่ตั้งไว้ แต่ได้แนวทางในการวางแผนการพัฒนาชุมชนต่อไปได้

ปัญหาที่พบในการเก็บข้อมูล คือ การสอบถามจากสมาชิกในชุมชนแล้วได้คำตอบ ข้อมูลที่ไม่เหมือนกัน บางเรื่องตั้งคำถามไปแล้วผู้ที่ถูกถามไม่สามารถที่จะตอบได้ (คนที่มิข้อมูล รู้เรื่องของชุมชนนั้นมาก่อนบ้างน้อย) รวมทั้งด้านเอกสารที่ถูกบันทึกไว้นั้นไม่ค่อยมี วิธีการแก้ไข คือ ใช้วิธีการสอบถาม เก็บข้อมูลไปเรื่อย ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มารวมกัน และชวนพูดคุยตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูลกับทีมวิจัย ซึ่งทีมวิจัยนั้นเป็นสมาชิกในชุมชนทำให้ความไว้วางใจ และสร้างความเข้าใจกันง่ายขึ้น

2.3 การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

ในวันที่ 20 สิงหาคม 2549 ณ ศาลาบ้านป่าจั่ว ทีมวิจัย จำนวน 15 คน นัดหมายประชุมสรุปข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของแต่ละคน เพื่อเตรียมนำเสนอข้อมูลให้กับเครือข่ายลุ่มน้ำทา ในวันที่ 22 สิงหาคม 2549 การประชุมครั้งนี้จึงเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนระหว่างทีมวิจัยที่แต่ละคนได้รับหน้าที่เก็บข้อมูลแต่ละส่วนก็นำข้อมูลมานำเสนอในที่ประชุม เพื่อให้คนอื่นเพิ่มเติมและตรวจสอบความถูกต้องก่อนการนำเสนอให้กับสมาชิกเครือข่ายลุ่มน้ำทา

จากนั้นหารือเรื่องการไปศึกษาดูงานที่ดอยสุเทพ – ปุย มีการจัดอบรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในวันที่ 29-30 สิงหาคม 2549 อยากให้คนในชุมชนเข้าร่วมเพื่อคนในชุมชนจะได้ศึกษาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และฝึกการเป็นผู้นำในชุมชน อันนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในชุมชนของตนเองต่อไป

3. การนำเสนอข้อมูลต่อเครือข่ายลุ่มน้ำทา

วันที่ 22 สิงหาคม 2549 เวทีการนำเสนอข้อมูลต่อเครือข่ายลุ่มน้ำทา ณ หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา ตำบลทาเหนือกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เปิดการประชุมเวลา 10.00 น. ดำเนินรายการโดยนายไสว ปัญโญใหญ่ โดยเริ่มจากการแนะนำตัวของผู้เข้าร่วมประชุม และหน่วยงานที่เข้าร่วมประชุมดังนี้

- หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา-ทาเหนือ
- องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้สันกำแพง (ออป.)
- มูลนิธิโครงการหลวงแม่ทาเหนือ
- สถาบันวิจัยหิรัญชัย
- องค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ และ อ.แม่ทา
- ฝ่ายปกครองลุ่มน้ำทา 95 กิโลเมตร และฝ่ายปกครอง อ.ป่าซางบางหมูบ้าน

โดยให้ผู้ที่มาเข้าร่วมประชุมแนะนำตัวและเริ่มพูดคุยถึงสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรวมไปถึงทิศทางในการที่เราจะช่วยกันแก้ไขปัญหาในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะไม่แตกต่างกันมากจะเป็นสภาพปัญหาที่เกิดจากนายทุนและการเห็นแก่ตัวของคนในพื้นที่บางกลุ่มบางท่าน ที่มักจะเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

สรุปปัญหา ที่จะดำเนินงานต่อไป

- ลงไปตรวจสอบสภาพพื้นที่ของแต่ละพื้นที่
- สรุปข้อประชุมแล้วนำไปเสนอ อบต . แต่ละพื้นที่
- ถ้าจะมีการเขียนโครงการ ขอให้เชิญ อบต . รองนายก หรือเลขาเข้าร่วมประชุมด้วย
- จะต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล มติที่ประชุมเห็นด้วย

ทีมงานวิจัยแนะนำตัวกรณีศึกษาป่าห้วยหลอด (บ้านป่าจั่ว) และได้นำเสนอผลงานที่ผ่านมาในเรื่องของสภาพพื้นที่ สภาพทางสังคม ประวัติการก่อตั้งคณะกรรมการป่า สภาพเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม

นายไสว ปัญโญใหญ่ ขอให้ช่วยกันผลักดัน ให้เครือข่ายลุ่มน้ำทามีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและช่วยกันแก้ไขปัญหาในระดับลุ่มน้ำทาตลอดสาย

ปิดการประชุมเวลา 15.30 น.

ช่วงที่ 2 (คุณตัณชัย อุดทา เป็นหัวหน้าโครงการ)

จากการดำเนินงานในระยะแรกนั้น ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำทา การเรียนรู้ภายในชุมชนป่าจั่วยังไม่มากเท่าที่ควร และทีมบันทึกข้อมูลนั้นเป็นบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำ(ทีมวิจัย) ซึ่งทีมวิจัยก็จะส่งข้อมูลจากที่ตนเองเก็บรวบรวมมาให้กับทีมบันทึกข้อมูล แต่เนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้เปลี่ยนสถานที่ทำงานใหม่ รวมทั้งระบบคอมพิวเตอร์ของสำนักงานเจอไวรัส ซึ่งเป็นบทเรียนให้กับทีมวิจัยไม่ควรไว้วางใจเทคโนโลยีมากเกินไป และเนื่องจากไม่ได้มีการปรี้นส์ออกมาเป็นเอกสาร

รวมทั้งเจ้าหน้าที่ไม่อยู่และไม่ได้โอนงานข้อมูลด้านเอกสารมาให้ ทำให้ต้องมีการรวบรวมข้อมูลกันอีกครั้งหนึ่ง ไม่ว่าจะจากสมุดบันทึกของแต่ละคน การสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนในชุมชน

ในการดำเนินกิจกรรม ในระยะที่ 1 ช่วงแรกเป้าหมายเพื่อให้เครือข่ายลุ่มน้ำทาได้เข้ามาเรียนรู้โดยใช้พื้นที่บ้านป่าจั่วเป็นพื้นที่นำร่อง แต่ด้วยปัญหาระยะทาง ช่วงเวลาที่แตกต่างกันของนักวิจัยตลอดลุ่มน้ำทารวมทั้งภารกิจของหัวหน้าโครงการ ที่ไม่ค่อยมีเวลาให้กับงานวิจัยและการลงพื้นที่บ้านป่าจั่ว ทำให้กิจกรรมขาดความต่อเนื่อง และต้องมีการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการและทีมวิจัย ปัจจุบันนักวิจัยส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นชนเผ่าปกากะญอ โดยให้ทางเครือข่ายลุ่มน้ำทาเป็นที่ปรึกษา และการศึกษาเน้นเรื่องชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นหลัก แต่เปิดโอกาสให้กับพื้นที่อื่น ๆ เข้ามาเรียนรู้

หลังจากที่โครงการหยุดชะงักไปช่วงหนึ่งกับการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าโครงการ ซึ่งได้มีการกลับมาหารือกันอีกครั้งหนึ่ง และปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการเป็นนายสัญญา อุดทา ได้มีการทบทวนกิจกรรมของโครงการวิจัยที่ค้าง ได้มีการหารือในวันที่ 25 ธันวาคม 2549 ณ ศาลาบ้านป่าจั่ว พบว่ากิจกรรมที่ค้าง และข้อมูลหลาย ๆ ส่วนข้อมูลยังไม่ชัดเจนและครอบคลุม ทั้งเรื่องการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ในการดำเนินงานในระยะนี้ จะให้ความสำคัญกับชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นหลัก ทั้งการทบทวนรวบรวมข้อมูลการจัดการชุมชนบ้านป่าจั่ว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสำรวจพื้นที่ป่าบริเวณห้วยหลอด ซึ่งเป็นลำน้ำที่สำคัญของบ้านป่าจั่ว

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล(เพิ่มเติม)

หลังจากทบทวนประเด็นแล้ว มีการให้นักวิจัยแต่ละคนนำข้อมูลที่ตนเองมีอยู่มารวบรวมกันอีกครั้งหนึ่ง และมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมทั้งสัมภาษณ์ สอบถาม และการสำรวจ

วันที่ 10 มกราคม 2550 ได้ลงพื้นที่ เพื่อเข้าไปสำรวจพื้นที่ป่า ณ ห้วยหลอด(ต้นน้ำ) พบว่า ป่าลำห้วยหลอดมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำไหลตลอดเวลา มีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ รวมทั้งสมุนไพรชนิดต่างๆ มากมาย ป่าห้วยหลอด เป็นป่าที่จะต้องมีการศึกษาข้อมูลเก็บรวบรวมพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง ป่าห้วยหลอดเป็นป่าที่มีการหล่อเลี้ยงผู้คนจากการใช้น้ำประปาภูเขาเป็นจำนวนมาก พบร่องรอยของหมู่บ้านซึ่งมาหาอาหารบริเวณริมลำห้วย ไปดูบริเวณที่ทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ และ

บริเวณที่ต่อท่อน้ำในการทำประปาภูเขามาใช้ในหมู่บ้าน เห็นว่าการดูแลรักษา และการจัดการป่าของพี่น้องบ้านป่าจั่ว (ป่าต้นน้ำแม่ทา) พื้นที่ป่าเดิมชาวบ้านได้เข้าไปทำไร่ทำสวน (สวนเมี่ยง) ช่วงหลังเริ่มมีการอนุรักษ์มากขึ้น จึงเลิกทำ ทำให้ต้นไม้เพิ่มมากขึ้น แต่พบ ต้นเมี่ยง ไร่ไม้สักเก่า พืชผักพื้นบ้าน และร่องรอยการสร้างห้าง ทีมวิจัยคอยให้ข้อมูลต้นไม้แต่ละชนิด โดยเฉพาะต้นไม้ที่ตนเองได้ปลูกไว้ (ตะเคียนทอง) พบต้นไม้ใหญ่หลายชนิด ไม่ค่อยพบในป่าที่อื่น คือ ต้นตะเคียน ซึ่งมีขนาดใหญ่มาก และมีหลายต้นให้เราได้เห็น บริเวณป่าร่มรื่น อากาศค่อนข้างเย็น มีน้ำไหลตลอดปี โดยเฉพาะหลังจากมีอนุรักษ์ทำให้ปริมาณน้ำมากขึ้น ปลาดำห้วยมีมากขึ้น หลังจากนั้นมาหารือโครงการวิจัย ณ ศาลากลางหมู่บ้าน ได้นัดหมายที่จะสรุปบทเรียนโครงการ และวางแผนแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2 ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2550

วันที่ 20 มกราคม 2550 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ณ ศาลาบ้านป่าจั่ว จากประเด็นที่ได้รับมอบหมายของแต่ละคน ได้นำมาเสนอในที่ประชุมชน ซึ่งยังพบว่าข้อมูลที่ได้นั้นยังไม่ค่อยชัดเจนในบางประเด็น ทางทีมงานที่ได้รับมอบหมายจึงต้องกลับสำรวจใหม่อีกครั้งเพื่อความชัดเจนมีความละเอียดมากขึ้น และนำมาเสนอในที่ประชุมครั้งต่อไป

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2550 เป็นการนำเสนอข้อมูลแต่ละคน ณ ศาลาบ้านป่าจั่ว เพื่อเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลจากการมอบหมายให้แต่ละคนได้มาเก็บรวบรวมมา ทางทีมวิจัยได้สะท้อนถึงปัญหาในการ

ดำเนินงาน โดยเฉพาะเรื่องทักษะการเขียนรายงาน อีกทั้งข้อมูลการดำเนินกิจกรรม ข้อมูลการประชุมต่าง ๆ ในช่วงที่ผ่านมาสูญหาย

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2550 จากวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2550 ได้นัดหมายไว้เรื่องการรวบรวมข้อมูล วันนี้ ทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูลมา ทั้งจากในสมุดที่ได้บันทึกไว้ และไปขอมมาจากผู้นำ และนำเอกสารการเงินเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง พอพูดคุยกันไปมีข้อมูลบางส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ เช่น ข้อมูลเหมืองฝาย คณะกรรมการฝาย และรูปแบบการสร้างฝายไม้ของชาวบ้าน กับ ฝายคอนกรีต ของราชการ ในช่วงที่น้ำแม่ทาท่วม ฝายคอนกรีตของราชการพังเสียหายหลายฝาย แต่ฝายที่ทำจากไม้ของชาวบ้าน 5-6 ฝาย แทบไม่เสียหายอะไรเลย เมื่อพูดคุยกันเสร็จ ตอนบ่ายจึงพากันไปดูฝายไม้ของชาวบ้านและถ่ายรูปแต่ละฝาย รวมทั้งการจัดการเรื่องเหมืองฝายของชาวบ้านด้วย

2. การสรุปบทเรียนโครงการวิจัย

ทางทีมวิจัยมีการนำเสนอข้อมูลการดำเนินโครงการและสรุปบทเรียนการทำงาน หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการดำเนินโครงการ ทีมวิจัยส่วนใหญ่บอกว่าได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า รู้ข้อมูลประวัติ/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนและสามารถนำเรื่องราวเหล่านั้นไปเล่าต่อให้คนอื่นได้ และจากการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้บทเรียนนำกลับมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ด้านปัญหาอุปสรรค เป็นเรื่องเวลาว่างไม่ตรงกัน ไม่มีเวลาสำรวจข้อมูลอย่างจริงจัง ขาดทักษะในการบันทึก รวมทั้งภาระหน้าที่ของแต่ละคนทำให้กิจกรรมไม่ต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน เยาวชน ยังมีน้อย ขาดบุคลากรในการสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นหาหรือแนวทางการดำเนินระยะที่ 2 เป็นเรื่องการรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพร พื้นฟูพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำดั้งเดิม การสร้างความตระหนักด้านการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนร่วมกิจกรรมมากขึ้น

ทีมวิจัยมีความตั้งใจในการดำเนินโครงการ และพร้อมที่จะเรียนรู้กับสิ่งต่าง ๆ แม้ติดปัญหาด้านเวลาในการทำงาน แต่หลังจากดำเนินงานระยะที่ 1 ทำให้มีความมั่นใจที่จะดำเนินโครงการในระยะต่อไปได้ และได้หาหรือแนวทางการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัยในระยะที่ 2 ซึ่งได้มีการหารือในการขอเพิ่มเติมทีมวิจัยเพื่อการขับเคลื่อนงาน และได้แนวทางดังนี้

- 1) การจัดเวทีวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ห้วยแม่หลอด) และในบริเวณลุ่มน้ำแม่ทาในเขตบริเวณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เช่น
 - การพัฒนา และการจัดทำฝายชะลอน้ำ
 - การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หลอด และน้ำแม่ทาในเขตบ้านป่าจั่ว เช่น การสร้างวังปลา การพัฒนาสองข้างลำน้ำแม่ทา
- 2) การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพรในบริเวณป่าห้วยหลอด
 - การสำรวจร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กับผู้รู้เรื่องสมุนไพร ประเด็น
 - ชื่อภาษาไทย ภาษาปกากะญอ
 - คุณสมบัติ ประโยชน์ คุณค่า

➤ อื่น ๆ

3) การศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับพื้นที่
อื่น ๆ

- การหาหรือการศึกษาดูงาน
- ศึกษาดูงานพื้นที่อื่น
- การสรุปบทเรียน

4) กิจกรรมการสร้างความตระหนักรู้และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

- การเชื่อมโยงหน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชน
บ้านป่าจั่ว
- การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนและเครือข่ายเยาวชนตำบลทาเหนือ
- การลดละเลิกการใช้สารเคมีภาคเกษตร
- การจัดการขยะในชุมชน
- เป็นต้น

กิจกรรมนอกเหนือจากแผนการดำเนินงานโครงการวิจัย

1. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการวิจัยอื่น ๆ

การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการอื่น ๆ ตามเวทีทางสถาบันวิจัยหรือภูมัยจัดขึ้น ทั้งเวที
หัววัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นลำพูน การแลกเปลี่ยนประเด็นการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมร่วมกับโครงการ
อื่น ๆ ซึ่งการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้นำเสนอสิ่งที่ตนเองได้ดำเนินผ่านมา ทำให้ได้เรียนรู้จาก
โครงการ พื้นที่อื่น ๆ และได้รับข้อเสนอแนะจากผู้มีประสบการณ์ เพื่อนำมาปรับใช้กับโครงการ พื้นที่ตนเอง
ต่อไป และสิ่งที่สำคัญการได้รู้จักเพื่อนมากขึ้น มีการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน และคอยเติมเต็มกำลังใจให้กัน
และกัน

2. เวทีอบรมพัฒนาทักษะ

การเข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น วันที่ 13-14 กรกฎาคม 2549 ณ อาคารสุกมิตร์ จังหวัดลำพูน ทำให้ได้แนวคิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เรียนรู้บทเรียนจากโครงการรุ่นพี่ ทั้งเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดเวที การสรุปจัดทำรายงาน รวมทั้งการจัดการด้านเอกสารการเงิน เป็นต้น

การเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง งาน พลังกลุ่ม และความสุข วันที่ 29-31 สิงหาคม 2549 ณ วัดธาริสรณ์ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องพลังกลุ่ม การรู้จักเพื่อน รู้จักตนเองมากขึ้น

การเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ในวันที่ 27-28 กันยายน 2550 ณ อินทนนท์ รีเวอร์ไซด์ รีสอร์ท กิ่งอำเภอยางนาหลวง จังหวัดลำพูน เป็นการแลกเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานของโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดลำพูน ทั้งเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บทบาทนักวิจัย นักจัดการความรู้ท้องถิ่น (การเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูล การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์) กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม การเข้าร่วมครั้งนี้ทำให้ฝึกการทักษะการเก็บข้อมูล และการแลกเปลี่ยนกับโครงการวิจัยอื่น ๆ ได้แนวทางในการนำมาปรับใช้ให้กับโครงการมากขึ้น

ตัวอย่างการสรุปรายงาน ของคุณสุทธิศิลป์ นันชัย ได้สรุปไว้ ดังนี้

วันที่ 29 สิงหาคม 2549 เวลา 06.30น. ออกเดินทางจากบ้าน โดยมีคนเดินทางเข้าร่วมในครั้งนี้นี้ มีนางผ่อง ช่างซอ นางบัวผัด บุญ นายสัญญา อุดทา ไปถึงจุดหมายเวลาประมาณ 08.30น. ก็ไปถึง วัดธารีสารัต จากนั้นก็รื้องานวิจัยจากที่อื่นมาและก็ลงทะเบียน จากนั้นเวลาประมาณ 10.00น. ก็เข้าห้องอบรม และมีการแนะนำตัวกิจกรรมที่ทำให้เพิ่มการเป็นกันเอง ทำความรู้จักกัน จากนั้นเป็นการมากำหนดความคาดหวังร่วมกันใน 3 วันนี้ โดยมีความคาดหวังไว้ดังนี้

- 1) การทำงานอย่างเป็นกลุ่มร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมและปัจจัยการสร้างพลังกลุ่ม
- 2) การรู้จักตัวเอง การเข้าใจตนเองได้มากขึ้นอย่างลึกซึ้ง
- 3) สร้างความมั่นคง ทางใจ ฝึกสมาธิ สติ
- 4) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันให้มากขึ้น

โดยมีวิทยากร 1) คุณปรีดา เรื่องวิชา ชื่อเล่น เล็ก
 2) คุณพูลณวี เรื่องวิชา ชื่อเล่น น้อง
 3) คุณกิติพร พรหมเทศน์ ชื่อเล่น น้องแป้ง

กิจกรรมแรกร่มชูชีพ

เรือใหญ่ = สบาย

เรือเล็ก = อึดอัด

หมายถึง เปรียบเหมือนทรัพยากร ↗
↘
 มาก, ต่างคน ต่างอยู่ น้อย, แบ่งปันร่วมมือกัน

- เป้าหมาย ↗
→
↘
 1
 2
 3

- วางแผน

กิจกรรมที่ 2 แม่น้ำพิษ

ในการทำงานกลุ่มจะแบ่งคนออกได้ 3 ส่วนตามแนวคิด

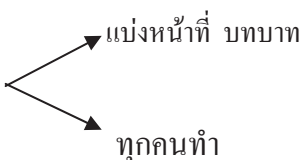
ระหว่างการทำงาน หากเกิดข้อผิดพลาด หากเกิดข้อผิดพลาดต้องช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหา หาแนวทางแก้ไขปัญหา

- ยอมรับความผิดพลาดของคนอื่น
- ไม่ถือตัว
- ไม่เอาเปรียบกัน / เท้าเทียมกัน
- ระหว่างการทำงานหากเกิดข้อผิดพลาดจะทำให้เกิดการระแวงมากขึ้น

พลังสามัคคี เกิดขึ้นได้อย่างไร

- ทุกคนต้องมีเป้าหมายเดียวกัน (มองเห็นโจทย์ ปัญหาาร่วมกัน)

- พูดยุกันเพื่อให้เกิด วิธีการ กำหนดการวางแผน

การมีส่วนร่วม

1. คิด ร่วมกันวางแผน

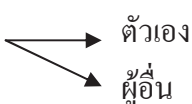
2. ตัดสินใจร่วมกัน

3. ลงมือทำ

4. รับผิดชอบร่วมกัน ผิดหรือถูกจะดีหรือร้าย

5. สรุปบทเรียน

6. มีความคิดยืดหยุ่น เปิดใจกว้าง ยอมรับความผิดพลาด

7. มีระบบหรือโครงสร้างการทำงานเท่าเทียมกัน ยุติธรรม เสมอภาค → เกิดความร่วมมือกัน

8. การไม่ถือตัว

9. งานพลังกลุ่มต้องมีเหตุผล

10. ตั้งคำถาม เราคิดกับเขาอย่างไร เขาคิดกับเราอย่างไร

หลังจากนั้นหลังกินข้าวเสร็จ ก็กลับเข้าที่พัก พักผ่อนตามอัธยาศัย จากนั้นเวลาประมาณ 19.30น. ก็มาทำสมาธิและมีการทบทวนตัวเอง เช่น

1. เหตุการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา ที่สำคัญๆ ทางด้านดีและไม่ดี

2. สิ่งทีภากุมิใจในตัวเราเอง
- ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ
 - เป็นคนดีของสังคม
 - มีเหตุผล
3. ในสองปีที่ผ่านมามีความสุขที่สุดในชีวิตคืออะไร เพราะอะไร
- ที่ทำได้
 - ได้มี
 - ได้เป็น
4. ในสองปีที่ผ่านมาความทุกข์ของเราคืออะไร เพราะเหตุใด
5. นิสัย / จุดแข็งของเราคืออะไร - เคารพผู้ที่มีอายุมากกว่า
- มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
 - พูดจริงใจ
 - ไม่เอาเปรียบชุมชน
6. นิสัย / จุดอ่อนที่ควรปรับปรุง - การเขียน การย่อ การสรุป การจับประเด็น
- การไม่ชอบอ่านหนังสือ
 - ไม่ค่อยชอบเข้าสังคม
 - นอนมากเกินไป
 - ไม่ตรงต่อเวลา
 - ใจไม่ถึงพอด้านการลงทุน
7. ความฝัน / ความหวังในชีวิตระยะ
- ไกล
 - ใกล้
- ทำให้ชุมชนพึ่งพาอาศัยกันในสังคมด้วยความเข้าใจกัน เคารพกัน พึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชนเข้มแข็ง
 - มีที่นา สวน สัตว์เลี้ยง แหล่งน้ำ มีครอบครัวที่อบอุ่น พึ่งพาตนเองได้ มีลูกหลานรักและเข้าใจกัน มีชีวิตเรียบง่าย มีความสุข

การรับฟังอย่างลึกซึ้ง

- รับฟังอย่างเดียทั้งหมด อย่างฟังตัดสินใจ อย่าผูกมัด หรือ แทรก อย่างฟังด่วนสรุป
- ให้ความสำคัญกับผู้พูดกับผู้พูด
- จินตนาการตามเรื่องที่ได้รับฟังมา
- ภาษากาย (สายตาที่บ่งบอกว่ากำลังรับฟังอย่างตั้งใจ)
- สติ สมาธิ ใจจดใจจ่อ
- เรื่องราวที่ได้ฟังน่าสนใจ
- รับฟังอย่างเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

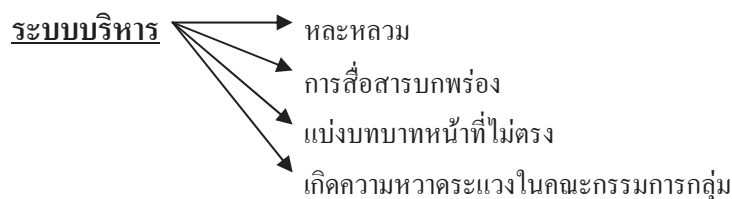
ในการอบรมวันที่ 2 30 สิงหาคม 2549 หลังจากที่ทำธุระส่วนตัวเสร็จแล้วก็ไปกินข้าวและเข้าอบรม มีกิจกรรมการทำสมาธิภาวนา เพื่อทำความเข้าใจตนเองและการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เรารู้จักตัวเองเพิ่มขึ้น ทบทวนตัวเองอยู่กับตัวเอง มองตัวเอง จุดแข็ง จุดอ่อนอะไรบ้าง ที่สำคัญต้องมีการให้อภัยด้วยการอยู่กับปัจจุบัน มองที่ตัวเองอยู่กับตัวเองทำสมาธิ พิจารณาตัวเอง และในการทำงานร่วมกันกับคนอื่น ต้องมีความยืดหยุ่นนำประสบการณ์การเรียนรู้มาผสมผสานความแตกต่าง ความสามารถของแต่ละคนให้เหมาะสม

- คนเราเปลี่ยนแปลงพัฒนากันได้ ที่สำคัญต้องเพิ่มโอกาสให้เขา
- หมั่นสรุปบทเรียน
- ไม่จมดีจุดอ่อนกัน

ช่วงบ่ายเป็นกิจกรรมสร้างความไว้วางใจกัน

สาเหตุการไม่ไว้วางใจกัน,ระแวงกัน

- เกิดความเป็นผิปกติ
- ระบบไม่ดีไม่มีการตรวจสอบ
- เราประมาท ไม่เชื่อการเปลี่ยนแปลงขึ้นลง
- ไม่ไว้วางใจในระบบบริหารและจัดการ

การทำโครงสร้างต้องคำนึงถึงการสร้างคน

* คนเจ้าเร่ มักเอาความอยากให้เราเพื่อเป็นเหยื่อ*

หลักในความไว้วางใจระหว่างกัน

การให้คุณค่าของคนมีค่าพูดคุยโดยไม่มีผลประโยชน์แทรกแซงไม่มีวาระซ่อนเร้น การฟังอย่างเข้าใจ พูดคุยด้วยความจริงใจ เข้าใจกัน รับรู้ตามที่จริง ให้ความรักความเข้าใจ ความกรุณา

และช่วงกลางคืนก็เป็นการรับฟังคนอื่น การทำความเข้าใจกับคนอื่นเราต้องทำเหมือนสิ่งที่เขาเล่า นั้นเหมือนตัวเรา จะทำให้เราเข้าใจและตั้งใจมากขึ้น เวลา 22.00น.เข้าพักผ่อน ตามอัธยาศัย

การอบรมวันที่ 3 วันที่ 31 สิงหาคม 2550 หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จก็มีการทำสมาธิการเปลี่ยนแปลงในตัวเองและหลักในการทำงาน การจัดคนให้เหมาะสมงานการกำหนดทิศทาง

1. เป้าหมาย
2. วางแผน —————> ออกแบบวิธีการทำงาน ล่างขึ้นบน หรือจากซ้ายไปขวา ฐานข้างบน ปรับงานให้สอดคล้องกัน เชื่อมโยงกัน

3. ปรับระบบการสื่อสารกันที่ดี
4. ดำเนินการตามแผน
5. ระบบตรวจสอบติดตามงานและแก้ไขปัญหา
6. มีการสรุปบทเรียนเพื่อปรับปรุงแก้ไข
 - ข้อดี
 - ข้อเสีย

และมีกิจกรรมในการสื่อสาร โดยแบ่งคนรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่เพื่อดูว่าแต่ละตัวแต่ละหน้าที่รู้สึกอย่างไร

เบอร์ 1 (คนมองเห็น) เหมือนประธานต้องคุมงานระดับนโยบายมองเห็นคนแรก

เบอร์ 2 (คนบอก) เหมือนหัวหน้าฝ่ายงานใช้สื่อมาประกอบ

เบอร์ 3 คนตรวจสอบ

เบอร์ 4 - 6 คนทำ

เบอร์ 7 คนสังเกตการ จัดบันทึกพฤติกรรม

หมายเหตุ คนบริหารต้องมารับรู้ปัญหาด้วย

หลักการทำงาน

- รู้จักตัวเอง ปรับปรุงตัวเอง พัฒนาความสามารถตัวเองอยู่เสมอ
- รู้จักองค์กร รับฟังอย่างลึกซึ้ง สื่อสารที่ดีไว้ใจกัน
- ออกแบบระบบงาน
 - ระบบงานรายละเอียด
 - เชื่อมโยง
 - นำไปสู่เป้าหมาย

และจากนั้นเวลาต่อมา 15.00น. มีการสรุปการอบรมและปิดการอบรมในครั้งนี้ตลอดทั้ง 3 วัน ในการอบรมในครั้งนี้ทำให้เกิดการพัฒนาในบุคลากรมากขึ้นและได้พักผ่อน ในการอบรมครั้งนี้ดีมาก หลังจากนั้นต่างก็กลับบ้านของตัวเอง 31 สิงหาคม 2549 เวลา 20.30 น.

ผลการดำเนินกิจกรรมในระยะที่ 2

1. การประชุมทีมวิจัย หรือแนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2

วันที่ 7 มิถุนายน 2550 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ การประชุมครั้งนี้มีทีมวิจัยเข้าร่วม 12 คน ประเด็นการแลกเปลี่ยน เป็นการทบทวนบทเรียนการทำงาน หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการดำเนินโครงการระยะที่ 1 ทีมวิจัยส่วนใหญ่บอกว่าได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า รู้ข้อมูลประวัติ/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนและสามารถนำเรื่องราวเหล่านั้นไปเล่าต่อให้คนอื่นได้ และจากการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้บทเรียนนำกลับมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ด้านปัญหาอุปสรรค เป็นเรื่องเวลาว่างไม่ตรงกัน ไม่มีเวลาสำรวจข้อมูลอย่างจริงจัง ขาดทักษะใน

การบันทึก รวมทั้งภาระหน้าที่ของแต่ละคนทำให้กิจกรรมไม่ต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน เยาวชนยังมีน้อย ขาดบุคลากรในการสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นหาหรือแนวทางการดำเนินระยะที่ 2 เป็นเรื่องการรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพร พื้นฟูพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำดั้งเดิม การสร้างความตระหนักรู้ด้านการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนร่วมกิจกรรมมากขึ้น

2) การสำรวจทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนน้ำห้วยหลอด (สำรวจสมุนไพร)

วันที่ 19 ธันวาคม 2550 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอมะเอน จ. เชียงใหม่ วันนี้มีเครือข่ายงานวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนน้ำห้วยหลอดที่บ้านป่าจั่ว มีบ้านท่าทุ่งหลวง ตำบลท่าทุ่งหลวง บ้านห้วยบง ตำบลทาเหนือ บ้านมะกอก และชมรมหมอเมืองหริภุญชัย อำเภอลำปาง พร้อมกับนักวิจัยบ้านป่าจั่ว รวมแล้ว 30 กว่าคน โดยกิจกรรมวันนี้เป็นการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลพืชสมุนไพร และการพัฒนาผู้นำห้วยหลอดและป่าชุมชน

ในการสำรวจได้แบ่งเป็นสองกลุ่ม เพื่อให้สะดวกในการสำรวจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ในวันที่ทั้งหมอเมือง และหมอจากชนเผ่าหมอในหมู่บ้านหรือผู้รู้สมุนไพรที่เป็นปากะญอ ทางทีมวิจัยบ้านป่าจั่วมีทีมเยาวชนมาร่วมสำรวจด้วย พร้อมกับทำหน้าที่ในการบันทึกข้อมูล เก็บข้อมูลจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างทางที่กำลังจะไปสู่ห้วยหลอดทั้งสองข้างทางนั้นจะมีพืชสมุนไพรบางอย่างอยู่ แต่ละกลุ่มก็เริ่มเรียนรู้กันไปกว่าจะเดินทางไปถึงห้วยหลอดก็ได้รู้จักและเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรไปแล้วหลายชนิด

เมื่อเข้าสู่ป่าห้วยหลอดหมอเมืองที่เข้าร่วมกิจกรรมวันนี้ก็เริ่มถ่ายทอดความรู้สู่ชาวบ้าน เยาวชนบ้านป่าจั่วแบบไม่หวงแหนความรู้ ทำให้บรรยากาศการเรียนรู้ในครั้งนี้มีความสุขกัน และทางหมอเมืองเองก็ได้ทบทวนความรู้ไปด้วยว่าพืชตัวไหนที่เป็นสมุนไพรตามที่ตนเองเรียนรู้มาเพราะบางครั้งพบต้นสมุนไพรที่ยังต้นเล็กอยู่ก็เกิดความไม่แน่ใจ ต้องหาหรือกันเองในหมู่บ้านหมอเมืองจนได้ข้อสรุปว่าใช่ ทีมสำรวจก็ได้เรียนรู้ไปด้วยว่าสมุนไพรต้นเล็กเป็นอย่างไร ต้นแก่เปลี่ยนไปอย่างไร สำหรับสมุนไพรบางอย่าง

พอถึงช่วงกลางวันจึงหยุดพักทานอาหารกลางวันมีทั้งเตรียมกันมาทำในป่าและห่อมาพร้อมรับประทาน ในระหว่างทำอาหาร จุดที่พักทีมสำรวจได้พบปลาปรุง (ปลาพรัง) ตัวขนาดประมาณ ครึ่งกิโลกรัมตรงแอ่งน้ำใกล้ๆ และปลาตัวเล็กอีกฝูงหนึ่ง เข้าออกรูได้ก่อนหิน สร้างความตื่นเต้นกับทีมสำรวจครั้งนี้ให้รู้ว่า ผลจากการอนุรักษ์ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นแล้วแค่นี้ และจุดไหนที่พอจะพัฒนา

ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น เช่น การนำพืชหรือต้นไม้บางอย่างเข้าไปปลูกเพิ่ม การขุดลอกหรือจัดทำวังปลาให้ปลาสามารถเพาะพันธุ์ได้ดียิ่งขึ้น เป็นต้น

เมื่อรับประทานอาหารเช้าเสร็จแล้ว จึงพามาสรุปกิจกรรมกันก่อนกลับและนัดหมายกันอีกครั้ง ในสิ่งที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่เป็นต้นไม้ใหญ่ ซึ่งไม่ได้มีเพียงพืชต้นเล็กๆ เท่านั้นที่เป็นสมุนไพร เสร็จแล้วจึงแยกย้ายกันกลับ

วันที่ 22 มีนาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ กิจกรรมการสำรวจสมุนไพรที่ผ่านมายังไม่ได้สรุปผลการสำรวจ เนื่องจากทีมสำรวจหลายคนว่างไม่ตรงกัน จึงทำให้เวลาว่างยาวนาน วันนี้เป็นวันที่ทีมงานที่ไปสำรวจได้อยู่พร้อมกัน จึงนัดหมายมาหารือกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลและสรุปข้อมูลเพื่อนำมาวางแผนการขับเคลื่อนกิจกรรมของโครงการในระยะที่ 2-3 ของบ้านป่าจั่วต่อไป

วันนี้ผู้เข้าร่วมประชุมมีทั้งทีมวิจัย เด็ก เยาวชน และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร พืชผักต่างๆ มาร่วมประชุมกันที่ศาลากลางหมู่บ้าน

จากการสำรวจที่ผ่านมา คนที่ถ่ายรูปสมุนไพรกับคนที่จดบันทึกไม่สามารถนำรูปกับรายละเอียดที่จดมาเทียบกันได้ว่ารูปไหน คือ อะไร เพราะไม่ได้ทำเครื่องหมายไว้ตอนถ่ายรูป และวันนี้ที่ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลรูปภาพไว้ไม่ได้มาประชุม และไม่สามารถติดต่อไปได้ จึงไม่สามารถทำอะไรได้มาก ทางทีมวิจัยจึงคุยกันเรื่องกำหนดการของวันที่ 25 ว่ามีอะไรบ้าง และใครจะทำอะไรบ้าง สิ่งที่ต้องเตรียมมีอะไรบ้าง

ที่ประชุมจึงหารือกันว่าเข้าไปสำรวจโดยรอบนี้ต้องมีการวางแผนเตรียมการกันให้ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น เตรียมอุปกรณ์ การทำเครื่องหมายสมุนไพรต่างๆ และข้อมูลความรู้ที่จะใช้ตรวจสอบ (สารานุกรมสมุนไพร) ความถูกต้อง วิธีการใช้สมุนไพรแต่ละชนิด คนที่จะต้องรับผิดชอบในการจดบันทึก คนถ่ายรูป และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร

3) กิจกรรมค่ายเยาวชนบ้านป่าจั่ว

วันที่ 5-6 มกราคม 2551 กิจกรรมค่ายเยาวชนบ้านป่าจั่ว จัดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกับชุมชนจัดค่ายให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน มีการจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนเป็นประจำทุกปี

ในวันแรกจะมีกิจกรรม การซ่อมบำรุงฝายชะลอน้ำ เด็กและเยาวชนช่วยกันตัดดินตะกอนในลำห้วยใส่กระสอบเพื่อกั้นฝาย และตอกหลักไม้เพิ่มเติมให้ฝายชะลอน้ำเดิมที่ทำไว้แน่นหนาขึ้น เสร็จจากการทำฝายเป็นการดูแลรักษาต้นกาแฟที่ปลูกไว้ในพื้นที่บริเวณห้วยหลอด กาแฟบางต้นก็เริ่มออกผลบ้างแล้ว

ดวงตะวันเริ่มลดต่ำลง จึงเดินทางกลับไปบริเวณค่าย ซึ่งใช้บริเวณกระท่อมห้วยนา เป็นสถานที่จัดค่าย มื้อค่ำนี้เยาวชนแบ่งกลุ่มทำอาหารกินกันเอง รสชาติอาหารที่เยาวชนทำกันก็อร่อยดีเหมือนกัน

ส่วนคำนี้มีกิจกรรมรอบกองไฟเป็นการฝึกความกล้าแสดงออกของเยาวชน เปิดงานด้วยกิจกรรมของพี่เลี้ยงแต่งตัวเป็นคนป่า ถือบพลิงคนละอัน ส่งเสียงโห่ร้องเต้นออกมาจากป่า แล้วเต้นวนรอบๆ กองไฟ เมื่อคนป่าจุดกองไฟถือว่าเปิดกิจกรรมรอบกองไฟอย่างเป็นทางการ ต่อจากนั้นแบ่งกลุ่มให้แสดงบทบาทสมมติ เยาวชน 2 กลุ่ม กลุ่มแรกแสดงเกี่ยวกับการรักษาทรัพยากร กลุ่มที่ 2 แสดงเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า ส่วนกรรมการป่าชุมชนมีการแสดงเกี่ยวกับความเป็นมาของการเริ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน พูดได้ว่ามีส่วนร่วมกันทุกคนหลังจากนั้นจับสลากแจกของขวัญปีใหม่ให้แก่เยาวชนทุกคน ดึกแล้วทุกคนต่างแยกย้ายกันไปพักตามบ้านพักปลายนาที่ได้บรรยายมาเป็นธรรมชาติไม่เบาละเลยทีเดียว

ในการจัดกิจกรรม เล่นเกมคั่นเวลาในช่วงต่างๆ นำโดยคุณชัยวัตร มูลศรี สร้างความสนุกสนานให้กับเยาวชนเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่าเป็นขวัญใจของเยาวชนเลยทีเดียว

เช้าวันที่สอง วันนี้มีกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับประปาภูเขาที่นำมาใช้ในหมู่บ้านป่าจั่วและบ้านห้วยบง ซึ่งใช้เวลาเดินทางเข้าไปไม่นานนัก ท่านนายกอบต.ทาเหนือ คุณจรรุวัฒน์ พื้อมทอได้มาเล่าประวัติความเป็นมาของป่าห้วยหลอดให้เยาวชนรับรู้ พร้อมซักถามในเรื่องที่สงสัย ต่อจากนั้น ผอ.โรงเรียนบ้านห้วยบงได้พูดคุยเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาที่เกิดจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยภาพรวมเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าห้วยหลอด เสร็จจากการเรียนรู้ประปาภูเขาจึงกลับออกมาบริเวณค่ายเพื่อสรุปบทเรียนในสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเข้าค่าย

การจัดค่ายครั้งนี้สามารถเห็นได้ชัดเจนว่า ชุมชนให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้แก่เยาวชน และมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก เพราะไม่ได้พึ่งพางบประมาณจากที่ไหนในการจัดค่าย โดยใช้บของหมู่บ้านป่าจั่วเอง ตลอดการจัดค่ายทั้งสองวัน ท่านนายก อบต.ทาเหนือ คุณจรรุวัฒน์ พื้อมทอ อยู่ร่วมค่ายกับเยาวชนตลอดทั้งสองวัน

4) การทำแนวกันไฟตำบลทาเหนือ

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2551 ณ โครงการหลวงทาเหนือ ทางตำบลทาเหนือมีการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟไหม้ลุกลามมาจากพื้นที่อื่นๆ เป็นประจำทุกปี การจัดงานครั้งนี้เพื่อเป็นการณรงค์ให้ทุกฝ่ายรับรู้และเกิดการตระหนักในการดูแลรักษาป่า และให้เห็นถึงโทษและผลเสียจากการเผาป่ารวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาป่า จึงได้จัดงานขึ้นมาในลักษณะของมหกรรม ณ วัดพระธรรมจาริก บ้านห้วยวังหลวง ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

ภายในงานมีการจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดทำแนวกันไฟในลักษณะต่างๆ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้านให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ ตัวอย่างสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาจัดแสดง เช่น กระบอกน้ำ ไม้กวาดที่ใช้กวาดทำแนวกันไฟ ถ้วย ช้อน ที่ทำจากไม้ไผ่ และการสาธิตการจุดไฟด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยการใส่ไม้ไผ่สองอันมาเสียดสีกันจนติดไฟ ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างจากแขกผู้ร่วมงานและนักข่าว การออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ผ้าทอของชาวบ้านที่ตัดเย็บทำเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า ถุงย่าม ฯลฯ ให้ผู้ร่วมงานได้เลือกซื้อหา

การจัดงานมหกรรมครั้งนี้เกิดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายป่าชุมชนตำบลทาเหนือ อบต.ทาเหนือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทาเหนือ และประชาชนใน 5 หมู่บ้านในตำบลทาเหนือ

การดูแลความเรียบร้อย เรื่องการจราจร ที่จอดรถ และการวางกำลังโดยรอบๆ งานในจุดต่างๆ เพื่อป้องกันการลักลอบเผาป่าก่อความวุ่นวายครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจาก ตำรวจบ้าน มาช่วยอำนวยความสะดวกให้

วันนี้ทางโรงเรียนบ้านห้วยบงได้นำนักเรียนมาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก และชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านมาเข้าร่วมประมาณ 500 คนได้

ในการจัดงานครั้งนี้ได้รับความเมตตาจาก หม่อมเจ้าภีษเดช รัชนี ประธานมูลนิธิโครงการหลวง มาเป็นประธานเปิดงานเปิดป้ายมหกรรม และชาวบ้านที่มาเข้าร่วมก็ช่วยกันกวาดทำแนวกันไฟ

การจัดกิจกรรมครั้งนี้ได้รับความสนใจจากสื่อมาทำรายการ เช่น ช่อง 11 ช่อง 5 และนักข่าวหนังสือพิมพ์มาทำข่าว

เมื่อกิจกรรมต่างๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ทางทีมงานคณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายต่างๆ มีการสรุปบทเรียนการจัดงานในส่วนต่างๆ และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุง พร้อมกับหารือแนวทางการขับเคลื่อนงานในครั้งต่อไป เช่น การประสานติดตามงานจากแกนนำของแต่ละหมู่บ้าน หากมีการประชุมหมู่บ้านในครั้งต่อไป กำหนดและตัวแทนจะขอเข้าร่วมประชุมกับหมู่บ้านนั้นๆ เพื่อสังเกตการณ์นำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า

ข้อคิดเห็น เครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทาเหนือมีความตั้งใจในการทำงานขับเคลื่อนกิจกรรมการดูแลรักษาป่าและให้ความสำคัญต่อการรักษาป่ากันเป็นอย่างมาก โดยสังเกตจากการเตรียมงานกันเป็นอาทิตย์จนบางคนครอบครัวมาช่วยกันเกือบทั้งบ้าน ให้ลูกเฝ้าบ้าน พ่อกับแม่มาช่วยเตรียมงาน

5) การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หลอด (การทำวังปลา)

วันที่ 28 มีนาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว ร่วมกับ กลุ่มเยาวชนบ้านป่าจั่ว คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลทาเหนือ ช่วยกันจัดทำวังปลา ภายในบริเวณห้วยหลอด โดยคัดเลือกจุดที่มีความลึกของน้ำมากๆ แต่ตอนนี้ตื้นเขินเพราะมีทรายมาทับถม

จากการบอกเล่าของชาวบ้านและทีมวิจัย จุดที่ทำวังปลาวันนี้เคยมีน้ำลึกท่วมหัว และมีปลาอยู่มาก และภายในห้วยหลอดจุดที่มีน้ำขังค่อนข้างลึกนั้นจะมีปลาอาศัยอยู่หลายขนาด และหลายชนิด อีกทั้งยังพบปลาที่มีขนาดตัวใหญ่ๆ อยู่อีกจำนวนมาก เท่าที่สังเกตจุดที่มีปลาอยู่มากนั้น จะมีน้ำค่อนข้างลึก และมีช่อง มีรู ให้ปลาหลบซ่อน เพื่ออาศัยและวางไข่ได้ และ 2 จุดนี้จึงเป็นจุดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อฟื้นฟูให้เป็นวังปลาอีกครั้ง

วิธีการในการทำ คือ นำตาข่ายลวดทำเป็นกล่อแล้วเก็บก้อนหินใส่ไว้ข้างใน (ชาวบ้านเรียกว่า เอาก้อนหินใส่คอก) สร้างไว้ส่วนเหนือของวังปลาให้เป็นลักษณะให้น้ำตกสูงขึ้น เพื่ออาศัยแรงน้ำพัดพาเอาทรายที่ถมวังปลาอยู่ข้างล่างให้ไหลออกไปกับแรงน้ำ โดยไม่ต้องไปขุดเอาทรายออก เพราะพื้นที่มีลักษณะ

เป็นแอ่งน้ำอยู่แล้ว ส่วนรูปแบบที่ทำนี้จะได้ผลอย่างไรนั้นยังไม่แน่ใจ เป็นการทดลองไปก่อน แบ่งทีมงานออกเป็น 2 กลุ่มทำวังปลาไป 2 จุด ใช้เวลาทำถึงประมาณ บ่าย 3 โมง

ต่อจากนั้นแบ่งกลุ่มออกอีกกลุ่มหลังจากทำวังปลาเสร็จ เพื่อไปสำรวจสมุนไพรมะเขือขื่นบ้านป่าจืดเป็นผู้ทำการจดบันทึกและเปรียบเทียบสมุนไพรมะเขือขื่นกับรูปในสารานุกรมสมุนไพรมะเขือขื่น เมื่อพบสมุนไพรมะเขือขื่นแล้วจดบันทึก ลักษณะ สรรพคุณ วิธีใช้ และชื่อเรียกของปลาเก๋อ

สภาพปัญหาในส่วนของการสำรวจสมุนไพรมะเขือขื่น คือ ทีมสำรวจไม่ค่อยรู้จักต้นสมุนไพรมะเขือขื่นที่คุ้นตาจะเปิดหาในหนังสือสารานุกรมฯ และบางอย่างไม่มีอยู่ในหนังสือแต่ชาวบ้านรู้จักและเคยใช้ จึงได้บันทึกเพิ่มเติมไว้

สรุปจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- พึงพอใจมากในการทำกิจกรรมในวันนี้ เพราะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีโอกาสได้เข้ามาเรียนรู้สิ่งเหล่านี้
- พึงพอใจเพราะวันนี้สามารถทำได้ตามที่วางเป้าหมายไว้ ส่วนผลที่จะได้ตามมาเป็นอย่างไรนั้นคงต้องรอดูอีกครั้ง
- สิ่งที่ทำกันวันนี้เป็นการวางรากฐานไว้ให้คนรุ่นหลัง ที่ไม่ได้มาเรียนรู้วันนี้ เพราะไม่รู้ว่าเป็นอนาคตเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่เรียนจบกลับมาจะอยู่ในชุมชนได้อย่างไร

6) การประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนการทำกิจกรรมที่ผ่านมา

วันที่ 8 พฤษภาคม 2551 ผู้เข้าร่วม ทีมวิจัยบ้านป่าจืด กลุ่มเยาวชนบ้านป่าจืด ได้ทบทวนการทำกิจกรรมที่ผ่านมา สรุปว่า จากที่ผ่านมาบ้านป่าจืดมีการจัดการทรัพยากร ป่าชุมชน โดยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนในแต่ละเรื่องแตกต่างกันไป ทั้งหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา สวนป่า โครงการหลวง อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาน ริกอบ เป็นต้น บ้านป่าจืดจึงมีการหารือและทบทวนร่วมกัน ซึ่งสรุปออกมาว่า ที่ผ่านมานั้นชาวบ้านล้วนแต่เป็นการรับความช่วยเหลือจากภายนอกในหลายๆ เรื่อง จึงได้คิดกิจกรรมที่เป็นการพึ่งตนเองขึ้นมาบ้าง โดยเริ่มที่การสร้างเรือนเพาะชำกล้าไม้ของหมู่บ้านขึ้นมา มีวัตถุประสงค์ อยู่ 3 อย่าง คือ

1. คืนทรัพยากรสู่ป่า โดยการเพาะพันธุ์ไม้จำพวกไม้ผลกลับไปปลูกในป่าเอาไว้ให้สัตว์ในป่ามีอาหารกินมากขึ้น
2. นำพืชสมุนไพรบางอย่างที่ชาวบ้านใช้นามาเพาะไว้ในหมู่บ้าน เพื่อสะดวกในการนำมาใช้

3. เพื่อเป็นการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก

การสร้างเรือนเพาะชำของบ้านป่าจั่ว ได้รับความร่วมมือจากเยาวชนชายในหมู่บ้าน ทีมวิจัย ไปขนทรายจากน้ำแม่ทา มาปูพื้นเรือนเพาะชำและก่ออิฐบล็อก เทเสา และกลุ่มแม่บ้านดูแลเรื่องอาหารกลางวัน ใช้เวลาสร้างจนแล้วเสร็จในวันเดียว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนบ้านป่าจั่วในการให้ความสำคัญและเอาใจใส่ในการดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของตนเองมากขึ้น

7) การประชุมทีมวิจัย หรือการดำเนินกิจกรรมที่ยังคงค้าง

วันที่ 18 กันยายน 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ทีมวิจัยบ้านป่าจั่วและเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทรัพยากรฯ วันนี้เป็นการหารือการดำเนินกิจกรรมที่ยังคงค้างก่อนปิดโครงการ กิจกรรมที่ยังคงค้าง คือ

1. การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านกะเหรี่ยง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. การจัดทำแหล่งเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรห้วยหลอดของชุมชนบ้านป่าจั่ว ออกแบบฐานการเรียนรู้ตามจุดเด่นของพื้นที่ในแต่ละเรื่อง การปรับปรุงจุดที่จะทำเป็นฐาน การฝึกวิทยากรแหล่งเรียนรู้ การแบ่งบทบาทหน้าที่ในส่วนต่างๆ ของทีมงาน
3. การคืนข้อมูลสู่ชุมชนเกี่ยวกับงานวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของบ้านป่าจั่ว ต่อชุมชนหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องในช่วงที่ผ่านมา และหน่วยงานองค์กรที่คาดว่าจะมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานต่อไปในอนาคต
4. การสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนต่อกิจกรรมที่วางแผนไว้

กำหนดการศึกษาดูงาน

วันที่ 21 กันยายน 2551 การจัดการป่าชุมชนคอยผาขาย ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดฐานการเรียนรู้ ในเรื่องต่างๆ เช่น ฐานต้นไม้ ฐานสมุนไพร ฐานนก เป็นต้น

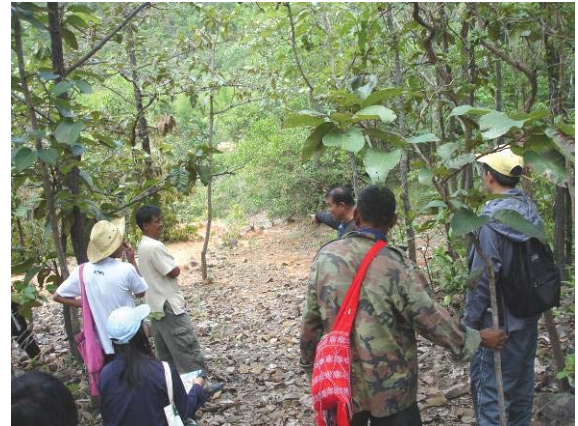
วันที่ 24-26 กันยายน 2551 การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านกะเหรี่ยง จังหวัดสุพรรณบุรี

การติดต่อสถานที่ศึกษาดูงานบ้านหนองหล่ม ทางสถาบันฯ จะติดต่อกับพื้นที่ให้

8) การศึกษาดูงาน

วันที่ 21 กันยายน 2551 การจัดการป่าชุมชนคอยผาขาย ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดฐานการเรียนรู้ ในเรื่องต่างๆ ทีมวิจัยบ้านป่าจั่วพร้อมกับแกนนำเยาวชนเข้าแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำเส้นทางการศึกษาธรรมชาติบ้านหนองหล่ม ซึ่งทางชุมชนบ้านหนองหล่มได้ให้ข้อมูลการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านหนองหล่ม โดยการแบ่งจุดเรียนรู้เป็นฐานในการให้เด็กนักเรียนและผู้สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 8 ฐาน เช่น ประดูสู่คอยผาขาย การเรียนรู้คอยผาขาย

ฐานต้นไม้ ฐานสมุนไพร ฐานคุณก เป็นต้น ทำให้ทีมวิจัยบ้านป่าจ๋วได้เรียนรู้วิธีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ บ้านป่าจ๋วมีทรัพยากรโดยเฉพาะลำห้วย สมุนไพรต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ทางทีมวิจัยนำแนวทางของบ้านหนองหลักไปปรับใช้ในการพัฒนาเส้นทางการศึกษาธรรมชาติของชุมชนบ้านป่าจ๋วต่อไป

วันที่ 24-26 กันยายน 2551 การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านกะเหรี่ยง จังหวัดสุพรรณบุรี ในช่วงแรกที่ไปถึงสถานที่ดูงาน ทางพื้นที่ได้เล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน แลกเปลี่ยนการจัดการทรัพยากรและปัญหาที่พบในชุมชน พร้อมแนวทางการจัดการที่ผ่านมา วันที่สองเป็นการเรียนรู้จากการเดินป่า ดูป่าต้นน้ำห้วยขนุน และดูการทำไร่มุมนเวียนของชาวบ้าน สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานครั้งนี้ เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการแบ่งโซนพื้นที่ในการจัดการป่า เช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย พื้นที่ทำกิน มีการตั้งกฎระเบียบในการจัดการป่า มีการประชุมคณะกรรมการป่าทุกเดือน พื้นที่นี้เด่นเรื่องการดึงการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน เด็กเยาวชน บทบาทแม่บ้านกับป่า การรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เรียนรู้เรื่องการทำฝาย ซึ่งหมู่บ้านนี้มีการทำฝาย 150 จุด มีทั้งฝายชะลอความแรงของน้ำ และฝายที่ใช้ในการกักเก็บน้ำ นอกจากนี้ได้เรียนรู้เรื่องกองทุนหมู่บ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทางทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาปรับใช้ในพื้นที่บ้านป่าจ๋วต่อไป

9) การประชุมทีมวิจัย หรือการจัดทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้และการปิดโครงการ

วันที่ 6 พฤศจิกายน 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดลำพูน การสรุปการดำเนินโครงการ ซึ่งกิจกรรมที่ยังคงค้างอยู่ คือ การสร้างแหล่งเรียนรู้ ซึ่งหลังจากไปศึกษาดูงานจากบ้านหนองหล่ม และจาก จังหวัดสุพรรณบุรี มีการลงสำรวจพื้นที่ และกำหนดจุดเรียนรู้ต่าง ๆ ไว้บางส่วนแล้ว แต่ยังไม่ได้ลงรายละเอียด วันนี้หารือเพื่อที่จะลงเก็บรายละเอียดและจัดทำเป็นคู่มือการศึกษาแหล่งเรียนรู้ เช่น ชื่อจุดเรียนรู้ วัตถุประสงค์ ความเป็นมา และความสำคัญ เป็นต้น ซึ่งนัดหมายการทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในวันที่ 3-4 ธันวาคม 2551 เพื่อนำข้อมูลมาจัดคู่มือเพื่อเผยแพร่ต่อไป

จากนั้นมีการหารือเวทีการสรุปบทเรียน โครงการวิจัย กิจกรรมประกอบด้วย การเปิดงานโดยนายก อบต.หรือกำนัน นายวิสิทธิ์สรุปการดำเนินงานบ้านป่าจั่ว (การนำเสนอภาพประกอบการบรรยาย) การแสดงกลุ่มเยาวชนบ้านป่าจั่ว 1 ชุด การแลกเปลี่ยน และนำเสนอแผนให้กับหน่วยงาน ในช่วงบ่ายมีการเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้/วิถีชีวิตของคนในชุมชน บริเวณงานมีการจัดนิทรรศการนำเสนอผลการดำเนินงานที่ผ่านมา การเชิญผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ส่วนหน่วยงานองค์กรภายในและภายนอกชุมชน : อบต. หน่วยจัดการต้นน้ำ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) โครงการหลวง ออป. สถานีอนามัย โรงเรียน อุทยาน เครือข่ายทาเหนือ ส่วนเครือข่ายนักวิจัย : นักวิจัยลุ่มน้ำทาบน/กลาง/ปลาย ห้วยบง ทางทุ่งหลวง ลุ่มน้ำแม่ขนาด มะกอก เป็นต้น รวมจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมดประมาณ 100 คน

นัดหมายวันจัดเวทีสรุปบทเรียนในวันที่ 20 ธันวาคม 2551 นัดลงพื้นที่จัดทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ ในวันที่ 3-4 ธันวาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

10) การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

วันที่ 20 ธันวาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เวทีสรุปบทเรียน โครงการวิจัยบ้านป่าจั่ว มีผู้เข้าร่วมเวทีประกอบด้วยทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว/ชาวบ้านป่าจั่ว คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว เครือข่ายเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำใต้ ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่ทาตอนกลาง ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่ทาตอนล่าง ผู้อำนวยการโรงเรียนแม่ทาเหนือวิทยา เจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำ เจ้าหน้าที่สายตรวจป่าไม้

อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ เจ้าหน้าที่โครงการหลวง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลแม่ทาเหนือ กำนันตำบลแม่ทาเหนือ และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยหริภุญชัย

เวลาประมาณ 09.00 น. พ่อหลวงบ้านป่าจั่ว หมู่ 4 กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมเวทีและเชิญประธานในพิธีกล่าวเปิดงาน หลังจากนั้นจึงเป็นการแสดงของเยาวชนบ้านป่าจั่วซึ่งเรียกเสียงปรบมือและรอยยิ้มจากผู้เข้าร่วมเวทีได้มากทีเดียว

นายสัตยุชัย อุดทา หัวหน้าโครงการวิจัย กล่าวสรุปผลการดำเนินงานของทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว งานวิจัยของบ้านป่าจั่วเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 โดยมี 3 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษา ทบทวน รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ลุ่มน้ำทา กรณีศึกษากันป่าจั่ว 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) เพื่อพัฒนาแนวทาง กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและถ่ายทอดความรู้

งานวิจัยบ้านป่าจั่วเริ่มต้นจากการสร้างความเข้าใจในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับทีมวิจัยและวางแนวทางในการดำเนินงาน รวบรวมข้อมูล จัดเวทีทบทวนบทเรียนการทำงาน และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ สิ่งที่ได้รับจากการทำงานวิจัย คือ ได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน พัฒนาการของการทำการเกษตรและวิถีชีวิตสภาพเศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้เห็นถึงปัญหาของชุมชนจนได้ข้อสรุปว่าชุมชนต้องพึ่งพิงป่าและชุมชนต้องอยู่กับป่าได้ จึงนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปแบบของการจัดการป่าชุมชน เช่น การออกกฎระเบียบของใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ และการปลูกฝังให้เยาวชนมีความรักป่า และจากการที่ได้ไปศึกษาดูงานและร่วมเวทีในพื้นที่วิจัยอื่นๆ ทำให้ทีมวิจัยเกิดแนวคิดที่จะนำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง เช่น การสร้างวังปลา การสร้างแหล่งเรียนรู้ป่าชุมชน การทำฝายชะลอน้ำ เป็นต้น

บ้านป่าจั่วได้นำเสนอแนวทางการดำเนินงานต่อไป เช่น ปลูกไม้ผลในป่าเพื่อเป็นอาหารของสัตว์ป่า ปลูกป่าเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม สร้างฝายชะลอน้ำเพิ่มเติม สร้างถนน แนวกันไฟ การมีส่วนร่วมในการรักษาป่าของเยาวชน ปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย จัดการอบรมให้ความรู้กับเยาวชน/หลักสูตรท้องถิ่น การอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพของคณะกรรมการป่า และ การบวชป่า

หลังจากการนำเสนอของทีมวิจัยบ้านป่าจั่วแล้ว ก็เป็นการแสดงละครจากเยาวชนบ้านป่าจั่ว ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านป่าจั่วที่มีความผูกพันและพึ่งพิงอาศัยป่า เช่น การล่าสัตว์ หาปลา การใช้ยาสมุนไพรอาหารจากป่า นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงภาษา วัฒนธรรมของชาวปกากะญอ ในการเกี่ยวข้าวที่นิยมเกี่ยวกันเป็นคู่ โดยผู้ชายเป็นคนเกี่ยว ผู้หญิงเป็นคนมัด ถือเป็นการเกี่ยวพาราสีของชาวชาวปกากะญอในอดีต ซึ่งเรียกเสียงหัวเราะและเสียงปรบมือจากผู้ชมที่ชื่นชมในความน่ารักและความสามารถของเยาวชนบ้านป่าจั่ว

เวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน ได้แนวทางการทำงาน และความร่วมมือ ดังนี้ เสนอให้มีการขยายพื้นที่ในการทำงานให้ครอบคลุมระดับตำบล เสนอให้มีความร่วมมือในการทำแนวกันไฟในหมู่บ้านอื่นๆ และสร้างเยาวชน เพื่อสืบทอดการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน

1. การสนับสนุนจากโรงเรียนทาเหนือวิทยา (โรงเรียนบ้านห้วยบง)

- 1.1 ในด้านของครุภัณฑ์ อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา อินเทอร์เน็ต
- 1.2 ทางด้านบุคลากร ได้แก่ นักเรียน ครู และเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน
- 1.3 หลักสูตรท้องถิ่น ที่ปลูกฝังให้เยาวชนมีความหวงแหนและรักษาป่า รวมทั้งสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.4 ปลูกป่าร่วมกับชุมชน ด้วยไม้ท้องถิ่นและไม้สมุนไพร

2. การสนับสนุนจากหน่วยจัดการต้นน้ำ

- 2.1 ให้การสนับสนุนกล้าไม้ พันธุ์ไม้
- 2.2 งบประมาณ ในการทำฝาย ปลูกป่า และจัดค่ายเยาวชน
- 2.3 การสนับสนุนแผนของชุมชน

3. การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล

- 3.1 สนับสนุนงบประมาณในการทำแนวกันไฟ
- 3.2 ประสานงานในพื้นที่ และหน่วยงานอื่นๆ

4. การสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้

- 4.1 ประสานงานกับชุมชนในการหาเบาะแสเพื่อป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า

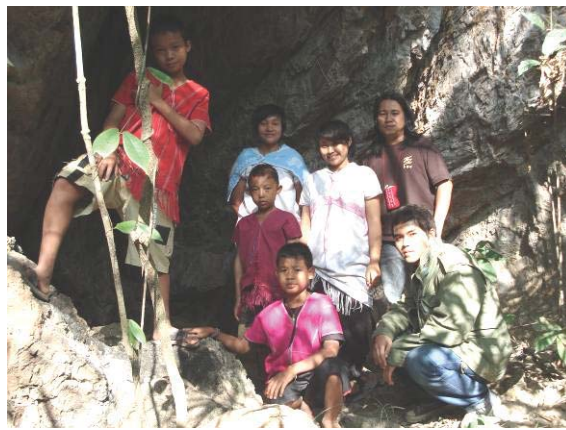
5. การสนับสนุนจากโครงการหลวง

5.1 สนับสนุนการปลูกหญ้าแฝก

5.2 การสนับสนุนพันธุ์พืช การทำเกษตรอินทรีย์

ช่วงบ่ายเป็นกิจกรรมเดินสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติแหล่งเรียนรู้ บ้านป่าจั่ว โดยแบ่งออกเป็น คณะสำรวจออกเป็น 2 กลุ่ม ระยะทางในการเดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่ ลัดเลาะไปตามหุบเขาและลำห้วย โดยในระหว่างทางจะมีคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทาง เป็นผู้คอยอธิบาย ให้ความรู้ และตอบคำถาม ตลอดเส้นทางจะพบกับพืชสมุนไพร และกล้วยไม้ป่า ขึ้นอยู่ เป็นจำนวนมาก และเมื่อเดินลึกเข้าไปในป่า จะสามารถสัมผัสกับความเย็นและความชุ่มชื้นของป่ามากขึ้นเรื่อยๆ และระหว่างทาง ทางคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว ได้พาไปดูโป่งฟาน(แก่ง) ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความอุดมสมบูรณ์ของป่าบริเวณนี้ และตลอดทางเราจะสามารถพบเห็นรอยเท้าของสัตว์ป่าอื่นๆ เช่น หมูป่า เป็นต้น คณะกรรมการป่าชุมชนเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับป่าหลังจากที่มีการอนุรักษ์ว่า เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสัตว์ป่าเริ่มกลับมาอาศัยหากินอยู่อาศัย บริเวณนี้ ให้กับคณะผู้สำรวจฟังด้วยความภาคภูมิใจ ชาวบ้านป่าจั่วคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “มีแม่ค้าชาวลำพูนมา เสนอขอซื้อไม้ไผ่จากป่า โดยที่มีเท่าไรจะรับซื้อทั้งหมด แต่ชาวบ้านป่าจั่วปฏิเสธไป เพราะว่า ความเป็นอยู่ ทุกวันนี้ไม่ได้เดือดร้อน อยู่อย่างพอมีพอกินแบบนี้ก็มีความสุขแล้ว ไม่จำเป็นต้องไปเบียดเบียนป่า” เส้นทาง ศึกษาธรรมชาติเดินทางมาถึงบริเวณถึงประภาคารของหมู่บ้าน ซึ่งมีขนาด 10 x 10 เมตร สูง 3 เมตร หลังจากนั้นจึงเดินต่อไปยังแปลงผักสวนครัวซึ่งอุดมไปด้วยพืชผักพื้นบ้านนานาชนิด รวมทั้งกาแฟด้วย หลังจากเดินทางออกจากสวนแล้วก็ไปรวมกันที่ศาลาที่จัดเวที ทุกคนได้ของฝาก เป็นเสาวรส พืชผัก และ พันธุ์ไม้ต่างๆ ดินไม้ดีมือ ก่อนที่จะแยกย้ายกลับบ้าน

กิจกรรมการแลกเปลี่ยนโครงการวิจัยและการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

1) กิจกรรมการแลกเปลี่ยนลุ่มน้ำทา วันที่ 20 พฤษภาคม 2551 ณ บ้านขุนทา ตำบลออนเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนชุดโครงการลุ่มน้ำแม่ทา และเยี่ยมชมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา ครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุม คือ นักวิจัยลุ่มน้ำแม่ทาดอนบน ดอนกลาง ดอนปลาย นักวิจัยบ้านห้วยบง และสถาบันวิจัยหริภุญชัย

ลุ่มน้ำแม่ทา มีความยาวประมาณ 98 กิโลเมตร เริ่มตั้งแต่บ้านขุนทาดำบลออนเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ถึงสบทา ลงสู่แม่น้ำกวัง จังหวัดลำพูน ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่ทา ทั้ง 3 โซน แม้จะเคยขับเคลื่อนเรื่องการจัดการน้ำแม่ทามานานก็ตาม มิเพียงไม่กี่คนที่เคยเห็นขุนน้ำแม่ทา เพื่อให้ให้นักวิจัยได้รู้จักลุ่มน้ำแม่ทา รู้จักสภาพพื้นที่การทำงานอย่างแท้จริง จึงนัดหมายกันไปสำรวจขุนน้ำแม่ทา พร้อมกับพบปะหารือการดำเนินโครงการวิจัยการจัดการลุ่มน้ำแม่ทาร่วมกัน ณ บ้านขุนทา ขุนน้ำแม่ทา อยู่ห่างจาก บ้านขุนทา ตำบลออนเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 2 กิโลเมตร ไหลผ่านบ้านขุนทาลงมา

การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันของทีมวิจัยทั้ง 3 โซน มีการพูดคุยกันในเรื่องของสภาพลุ่มน้ำแม่ทาในแต่ละโซน สภาพปัญหา ความต้องการ และที่สำคัญ คือ การได้พบปะรู้จักกันของคนทำงานลุ่มน้ำแม่ทา รู้ถึงสุขและทุกข์ของกันและกัน เห็นถึงความลำบากของกัน มีนักวิจัยคนหนึ่งบอกว่า “วันนี้เรามาประชุมกันที่บ้านขุนทา ทำให้ข้าวหมดไปหลายลิตร ดูแล้วที่นี่ไม่เห็นมีที่นาเลย อาหารกลางวันที่ทำเลี้ยงยังต้องลงไปซื้อที่ตลาดสันกำแพงมาทำให้”

หลังจากพูดคุยกันเสร็จแล้วทีมวิจัยจึงเดินสำรวจขุนน้ำแม่ทา ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของป่ามาก แต่ทางทีมวิจัยไม่สามารถเข้าไปสำรวจถึงขุนทาได้ เพราะมีฝนตก และมีทากจำนวนมาก จึงได้แต่ซักถามพูดคุยกับชาวบ้านขุนทาถึงสภาพของป่า การดูแลรักษา วิถีชีวิต และการใช้ประโยชน์จากป่าเท่านั้น

2) การอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย วันที่ 17-18 มิถุนายน 2551 ณ อินทนนท์รีเวอร์ไซด์ อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

เข้าร่วมเวทีการอบรมเชิงปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และการจัดทำรายงานโครงการวิจัย รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

โครงการวิจัยร่วมการอบรมครั้งที่จำนวน 12 โครงการ มาจากโครงการบ้านป่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลศรีวิชัย เกษตรอินทรีย์ตำบลป่าไผ่ เกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี บ้านน้ำดิบ บ้านล้อง บ้านเหล่าพระเจ้าดาเขียว บ้านไร่น้อย บ้านใหม่สันมะนะ บ้านป่าตึง บ้านป่าจั่ว และบ้านหนองหลัก กระบวนการเป็นการให้แต่ละพื้นที่เล่าบทเรียนเกี่ยวกับโครงการผ่านสื่อนิทรรศการที่เตรียมมา ฝึกการนำเสนอ การตั้งประเด็นคำถาม การรวบรวมข้อมูลเพื่อสื่อสารให้คนอื่นต่อไป และวันที่สองเป็นการฝึกการเขียนลักษณะเขียนจดหมายเล่าสิ่งที่ได้เรียนรู้ ความประทับใจในโครงการให้กับเพื่อนหรือคนที่อยากเขียนจดหมายถึง สิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม คือ ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลจากโครงการหลายกลุ่ม ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ รวมทั้งการเขียนรายงาน นักวิจัยมีความตื่นตัวมากขึ้น ได้เพื่อน ได้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ได้แลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้แนวทางในการปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง

3) การแลกเปลี่ยนลุ่มน้ำแม่ทา วันที่ 14 กรกฎาคม 2551 ณ บ้านห้วยบง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เข้าร่วมแลกเปลี่ยนลุ่มน้ำแม่ทา กับพื้นที่บ้านห้วยบง ปัญหาสถานการณ์การดำเนินโครงการ และการจัดการทรัพยากรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทาตอนบน ซึ่งปัญหาที่พบในตอนนี้คือ ปัญหาระเบิดค้างในลำน้ำทาตอนบนมีมากขึ้น รวมทั้งปัญหาที่อุทยานจะประกาศพื้นที่เขตอุทยานในเขตตำบลทาเหนือ ซึ่งซ้อนทับกับพื้นที่ที่อยู่ของชุมชน ชุมชนต้องร่วมกันหาแนวทาง และรวบรวมข้อมูลเพื่อเสนอให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งต้องขอความร่วมมือจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้แนวทางที่ชัดเจนและไม่สร้างปัญหาให้กับชุมชน

4) เวทีห้วยวัดวิจัย “ประเด็นทรัพยากร” จังหวัดลำพูน ครั้งที่ 1 วันที่ 8 กันยายน 2551 ณ สำนักสงฆ์ห้วยบง ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เข้าร่วมแลกเปลี่ยนโครงการวิจัยประเด็นทรัพยากร ซึ่งมีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 8 โครงการ โดยมีลุ่มน้ำทาตอนบน ลุ่มน้ำทาตอนกลาง ลุ่มน้ำทาตอนปลาย บ้านห้วยบง บ้านป่าจั่ว ทาทุ่งหลวง ลุ่มน้ำแม่ขนาด และบ้านหนองหลัก จากนั้นหารือเรื่องทิศทางไปข้างหน้าร่วมกัน เช่น ขับเคลื่อนรับรู้ร่วมกัน ไปด้วยกันทุกพื้นที่ (สัญจรไปมาหาสู่กัน) หนองหลักผลักดันเข้าแผนชุมชน ขยายสู่หมู่บ้านอื่น สร้างทีมงานเครือข่าย กำหนดประเด็นขับเคลื่อนให้ชัด ทำแผนของบประมาณ อบต. ละ 10,000 บาท สำหรับการแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงเรียนรู้ร่วมกัน และผลักดันเป็นเชิงนโยบายเหมือนกัน ตั้งแต่ต้นน้ำ ถึง ปลายน้ำ

จากการเข้าร่วมโครงการทำให้ได้เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะประเด็นด้านการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ทา ได้เครือข่ายความร่วมมือในการดูแลรักษาลำน้ำแม่ทา และห้วยวัดงานวิจัยที่จะคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำซึ่งกันและกัน

4) เข้าร่วมกิจกรรมของทางสำนักงานงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เช่น งานก้าวกล้า พลังพะยูนชุมชน งานสังเคราะห์งานวิจัยภาคเหนือ มหกรรม 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และอื่น ๆ ทำให้ทีมวิจัยได้เปิดมุมมอง

โลกทัศน์ที่กว้างมากขึ้น ได้เห็นตัวอย่าง ได้แลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ได้เพื่อน ได้กำลังใจ ได้แนวทางในการนำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น

บทที่ 3

ผลการดำเนินการวิจัย

ข้อมูลลุ่มน้ำแม่ทา

ลุ่มน้ำแม่ทา ในอดีตเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของแคว้นหริภุญชัย ที่เป็นเส้นทางระหว่างเมืองเขลางค์นคร (เมืองลำปาง) ที่พระนางจามเทวีได้ให้มหันตศกุนาร ไปสร้างเมืองเขลางค์นครขึ้นภายหลังที่เมืองหริภุญชัย เป็นปึกแผ่นแล้ว และมีหลักฐานว่าในราวปี พ.ศ. 1835 เมื่อคราวที่ยี่บาทกษัตริย์องค์สุดท้าย (ลำดับที่ 49 แห่งจามเทวี) ได้ถูกพญามังรายแห่งแคว้นโยนก ยกทัพมาตีเมืองหริภุญชัยแตก และพญาธิบาได้หลบหนีไปอยู่กับพญาเบ็ก ซึ่งเป็นโอรสที่ครองเมืองเขลางค์นคร ภายหลังที่ช่องสุ่มผู้คนได้พญาเบ็กได้ยกกำลังจากเมืองเขลางค์นครจะไปตีเมืองเชียงใหม่ที่พญามังรายได้สร้างขึ้นและหวังได้เมืองหริภุญชัยคืน แต่พญามังรายได้ส่งโอรสคือ ขุนครามหรือขุนสงครามยกทัพออกมาปะทะที่จำมุง พญาเบ็กได้เข้าชนช้างกับขุนสงคราม แต่พลาดท่าถูกของ้าวฟันได้รับบาดเจ็บแล้วหนีกลับขุนสงครามได้ยกทัพไปทันที่ตีที่ตำบลขุนตาลจึงสำเร็จโทษเสีย ณ ที่นั้น

ต่อมาผู้คนได้ตั้งศาลเจ้าพ่อขุนตาลเพื่อเคารพสักการะที่ปากอุโมงค์รถไฟขุนตาลและเมื่อมีการสร้างถนนสายเชียงใหม่ – ลำปาง แล้วเสร็จ ได้มีการสร้างศาลเจ้าพ่อขุนตาลที่จุดสูงสุดของถนนอาณาเขตติดต่อจังหวัดลำพูน และลำปางอีกแห่งหนึ่ง

ระหว่าง พ.ศ. 1835 - 2101 เมืองหริภุญชัยตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองเชียงใหม่ และระหว่าง พ.ศ. 2101 – 2317 เมืองเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า ถึงแม้ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีจะสามารถปลดปล่อยเชียงใหม่จากอิทธิพลของพม่าในปี พ.ศ. 2317 แต่เป็นเพียงช่วงเวลาอันสั้น พม่าก็กลับมายึดคืนไปภายหลัง

ต่อมาพระเจ้ากาวิละสามารถปลดปล่อยอิทธิพลของพม่าออกจากเชียงใหม่ และลำพูน ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2339 โดยใช้ฐานตั้งมั่นที่เวียงป่าซางนับตั้งแต่ พ.ศ. 2340 มาแล้วแต่เมื่อสามารถเข้าตั้งมั่นที่เมืองเชียงใหม่ได้หัวเมืองในดินแดนล้านนาโดยเฉพาะเชียงใหม่และลำพูนคูเมืองร้าง เนื่องจากระหว่างอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าพลเมืองได้ถูกกวาดต้อนไปพม่าหลายครั้งแล้ว คงเหลือคนท้องถิ่นบางส่วนที่หลบหนีภัยสงครามเข้าไปอยู่ตามป่าลึก

พระเจ้ากาวิละและพันธมิตรได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงแสน (2348) พ้นจากอิทธิพลของพม่าแล้ว ได้มอบหมายให้พระยาธรรมลังกาอนุชาเป็นแม่ทัพ ให้ยกทัพไปเกลี้ยกล่อมกวาดต้อนชาวไตของ ไตลื้อ ไตเจิน เหนือเมืองเชียงแสนขึ้นไปให้อยพพมาสร้างบ้านแปงเมืองในหัวเมืองเหนือตั้งแต่ พ.ศ. 2349 จนถึงระหว่าง พ.ศ. 2356 – 2395 ที่ถือเป็นการกวาดต้อนครั้งสุดท้าย แต่การอพยพโดยความสมัครใจของชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานอยู่กับพี่น้องที่เข้ามาอยู่ก่อนแล้ว

ชาวไทยของ ไคลื้อ ไคเจิน บางส่วนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่ในลุ่มน้ำแม่ทาที่มีคนท้องถิ่น ที่เป็นชาวละว้าและชาวกะเหรี่ยงเป็นคนดั้งเดิม เมื่อมีชุมชนหนาแน่นก็ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน แต่งตั้งผู้ปกครอง ตำแหน่งให้เป็น “ขุน” หรือ “ท้าว” หรือ “แสน” ปกครองชุมชนโดยขึ้นกับเจ้านายผู้ครองนครเมืองโดยตรง

ในปี พ.ศ. 2441 ได้มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเป็น 2 ส่วน คือ จังหวัด ลำพูน จังหวัด เชียงใหม่ ส่วนจังหวัดลำพูนประกอบด้วย 2 แขวง คือ แขวงเมือง แขวงนอกเมืองลำพูน กับแขวงเมืองจี ในแต่ละแขวงมีการตั้งแขวงต่าง ๆ ขึ้นในเขตอำเภอแม่ทา มีแขวงทาป่าดุก และแขวงทาทุ่งหลวงขึ้นกับแขวง ในเมืองและนอกเมืองลำพูน ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ทางราชการได้ยกฐานะชุมชนบ้านท่าศาลา ขึ้นเป็นกิ่ง อำเภอแม่ทา โดยเรียกชื่อตามลำน้ำที่ไหลผ่านในทุกตำบล คือ ลำน้ำแม่ทา ต่อมาเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2501 กิ่งอำเภอแม่ทาได้ยกฐานะเป็น อำเภอแม่ทา

ส่วนเขตของจังหวัดเชียงใหม่ แบ่งเป็น 3 ตำบล คือ ตำบลแม่ทา ตำบลทาเหนือ ตำบลออนเหนือ ขึ้นกับ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ลุ่มน้ำแม่ทาเป็นลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญในลุ่มน้ำสาขาแม่กก มีชุมชนประกอบด้วย ปกาเกอญอ ไทลื้อ และคนพื้นเมือง มีประชากรจำนวน 102,046 คน อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำพูนและจังหวัด เชียงใหม่ พื้นที่ครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ป่าส่วนใหญ่เป็น พื้นที่ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง มีประมาณร้อยละ 25 เปอร์เซนต์ เป็นพื้นที่ป่าดิบเขา

สภาพทั่วไป

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทามีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ไปจนถึงอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีความยาวประมาณ 95 กิโลเมตร ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม 196 หมู่บ้าน 20 ตำบล มีประชากรรวม ทั้งหมด 102,046 คน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ขุนน้ำแม่ทาติดกับคอยหัวโล้น จ. เชียงราย
ทิศใต้	ติดกับ อ. หุ่นช้าง จ. ลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดกับ อ. บ้านโฮ้ง อ. บ้านธิ อ. ป่าซาง จ. ลำพูน ติดกับ กิ่งอำเภอแม่ออน จ. เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับ อ. แจ้ห่ม อ. ห้างฉัตร จ. ลำปาง

ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา

1) ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตลุ่มน้ำแม่ทาประมาณร้อยละ 80 เปอร์เซนต์ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว หอมแดง กระเทียม ข้าวโพดฝักอ่อน ฯลฯ สวนผลไม้ที่สำคัญได้แก่ ลำไย มะม่วง ฯลฯ นอกจากนั้นประมาณร้อยละ 20 เปอร์เซนต์ ของประชากรทั้งหมดประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง หัตถกรรมและแกะสลักไม้ เป็นต้น จึงทำให้รายได้ของประชากรส่วนใหญ่อยู่ในสภาพพอใช้ พอใช้ จะเน้นการเก็บและออมจึงอยู่ในอัตราค่อนข้างต่ำ

2) ข้อมูลด้านสังคม

2.1 ประชากร

ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาจะครอบคลุมตั้งแต่อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ถึง เขตอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีทั้งหมด 20 ตำบล

1. ตำบลออนเหนือ	11. ตำบลป่าซาง
2. ตำบลทาเหนือ	12. ตำบลแม่แรง
3. ตำบลแม่ทา	13. ตำบลท่าดู้ม
4. ตำบลทาปลาดุก	14. ตำบลม่วงน้อย
5. ตำบลทาสบเส้า	15. ตำบลมะกอก
6. ตำบลทากาศ	16. ตำบลเหมืองจี้
7. ตำบลทาขุมเงิน	17. ตำบลบ้านแป้น
8. ตำบลทาทุ่งหลวง	18. ตำบลหนองหนาม
9. ตำบลทาแม่ลอบ	19. ตำบลปากบ่อง
10. ตำบลบ้านเรือน	20. ตำบลน้ำดิบ

แบ่งออกเป็น 196 หมู่บ้าน 20 ตำบล รวมประชากรทั้งหมด 102,046 คน

2.2 การศึกษา

ประชากรในเขตลุ่มน้ำแม่ทาส่วนใหญ่ร้อยละ 80 เปอร์เซนต์ จะจบการศึกษาระดับประถมศึกษา อีก ร้อยละ 15 เปอร์เซนต์ จะเป็นระดับมัธยมศึกษา ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 5 เปอร์เซนต์ จะเป็นตั้งแต่ระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจนถึงระดับปริญญาตรี

2.3 ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี

- ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและนับถือผี เพราะประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาจะมีทั้งคนเมือง ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง และปาเกอญอ

- ศิลปวัฒนธรรมประเพณี

ประชากรโดยทั่วไปส่วนใหญ่จะสืบเชื้อสายมาจากไทลื้อและชาวยอง ดังนั้นวัฒนธรรมการพูดจึงนิยมพูดภาษาไทยลื้อ ภาษาของ ภาษาพื้นบ้าน ฯลฯ วัฒนธรรมการแต่งกายจะนิยมการสวมเสื้อฝ้ายม่อฮ่อม ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีจะเน้นการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมที่ถือสืบทอดและปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ประเพณีลอยเคราะห์ ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ